

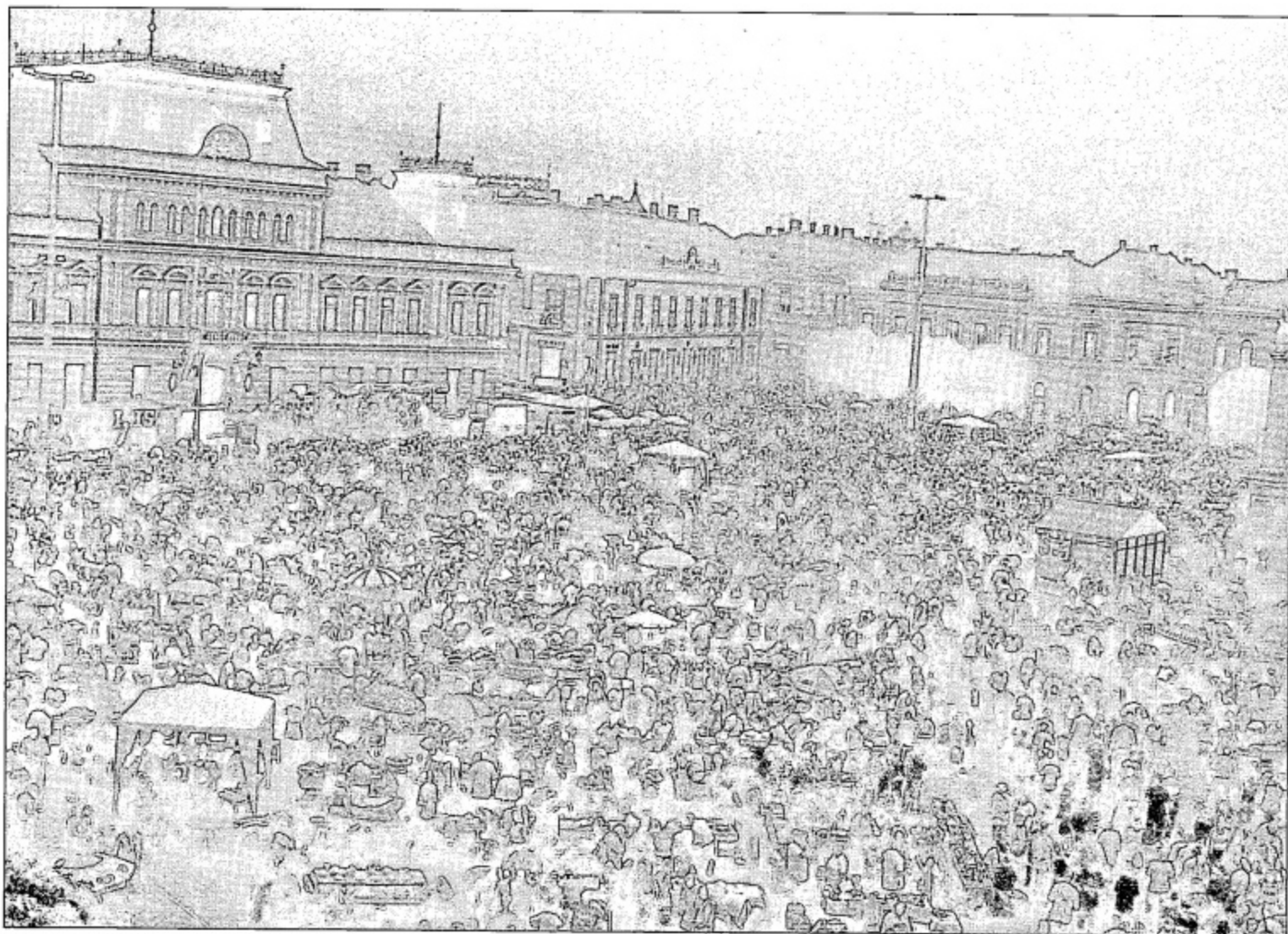
# BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédő lap

2002. július

XIII. évfolyam 7. (141.) szám

Ára: 100 Ft



A HALÁSZLÉ ÜNNEPE A HALÁSZLÉ FŐVÁROSÁBAN  
BAJAI NÉPÜNNEPÉLY – 2002. JÚLIUS 13-ÁN – IMMÁRON HETEDSZER  
FOTÓ: VAJTAI ISTVÁN

## GUBA ÁGI BAJAI VIRÁGCSOKRAI

Guba Ági mester virágkötő szakmai bemutatóját egy április végi napfényes délutánon tartotta meg az Idill Ház kerti színpadán. Első alkotását a bajai piac ihlette, ahol reggel beszerezte a hozzávaló zöldségfélét. A salátát, spenótot, spárgát és

talán retket átlátszó üvegtálba helyezve, fehér tulipánokkal megtűzdelve pillanatok alatt elkészítette a nekünk talán kissé bizarnak tűnő, de a vegetáriánusok számára minden bizonnyal enniivalóan kedves virágkötészeti alkotást...

A meglepő belépőt stílusosan *Az élet hájója* című kompozíció követte vesszőből font alap felhasználásával, majd sorra elkészültek egyszerű kerti növényekből vagy éppen különleges virágcsodákból a mindig alkalomhoz illő virágcsokrok.



Egyszóval ötletgazdag, látványos virágparrádénak lehettünk szemtanúi!

Guba Ágít méltán tartják a legjobb, legismertebb hazai virágkötők egyikének, aki valójában mindent megtesz a szaknjáért. Virágüzleteket működtet, magániskolát vezet, létrehozta a virágkötők szakmai egyesületét (7000 tagja van!) tanfolyamokat tart, bemutatókon vesz részt... Amikor arra kértem, mesélje el, hogyan lett belőle virágkötő, még az is kiderült, hogy egy kicsit ő is bajai...

„Nagymamámnak volt Érden egy szép kis háza. Egyszer tavasszal nála voltam, éppen akkor, amikor virágoztak a mandulafák. Én letörtem az utcán egy méretben nem igazán hozzám illő nagy ágat, amit aztán diadalittasan hazahúztam. Talán 6

vagy 7-éves lehettem. Nagymamám azt mondta, édes kislányom, nem lett volna szabad letörni az ágat, mert az termést érlelt volna, ami viszont életet ad. De olyan gyönyörű ez a virág, hogy díszítsünk vele, tedd vízbe!

Én ettől a pillanattól számítom magam virágkötőnek...

Eredetileg színésznőnek készültem. Elkezdtem a színművészeti főiskolát, de később abbahagytam tanulmányaimat. Teljesen véletlenül kerültem olyan munkahelyre, ahol virágcsomagolóként alkalmaztak. Ottani főnököm észrevette, hogy talán többre vagyok hivatott, fantáziát láthatott bennem, és iskolába küldött virágkötészetet tanulni. Nagyon megszerettem a szakmát, és ettől kezdve minden lehetőséget megragadtam, hogy tovább képez-

zem magam. Sokat jártam például az NDK-ba, mert akkoriban – a számunkra elérhető országok közül – ők voltak ezen a téren a legfejlettebbek. De amikor számunkra is kitágult kissé a világ, az első pillanatban elindultam Nyugat-Európába virágkötészeti ismereteimet bővíteni. Egy francia mesternél különösen sokat tanultam.

Ma már itthon is lényegesen más a helyzet. Középfokú állami vagy magániskolákban, tanfolyamokon sajátíthatók el a technikai fogások, a többi ízlés és fantázia dolga. Egyre nagyobb az érdeklődés a szakma iránt. Csak érdekességként említem, hogy mostani tanítványaim között van egy diplomás orvosnő is...

Szívesen járok ilyen bemutatókra, Bajára pedig különösen nagy örömmel jöttem. Egyrészt azért, mert kedves tanítványom, Fraknoi Krisztina hívott ide. Másrészt pedig azért, mert kisgyerekként közel négy évig Baján éltem. A háború alatt, 1943-ban azért jöttünk ide, hogy édesapámat ne vigyék el munkaszolgálatosnak, tehát életmentő célja volt idejövételünknek. Családi kapcsolat révén tudtuk meg, hogy a bujkáláshoz Baja egy kellően rugalmas hely. Unokanővérem élt akkoriban itt, aki házassága révén került Bajára.

Régen volt, nem sok mindenre emlékszem, de arra igen, hogy a Péter-Pál utcában laktunk egy nagy házban, és a pesztrám egy sváb néni volt, aki palacsintával és tejfőléssel lángossal kényeztetett. Úszni természetesen a Sugovicában tanultam. Édesapám ladikból dobált a vízbe, miközben édesanyám a parton sikított. Ezek a szép élmények tényleg bearanyozták gyermekkoromat. Iskolába járnival Baján kezdtem: az apácánál voltam elsős.

Azóta csak egyszer jártam itt: mostani férjemnek és fiamnak mutattam meg gyermekkorom emlékeztető színhelyét.

Most viszont, hogy újra eljöttem, a városba érve rögtön a vadgesztenyét kerestem, és amikor szembesültem emlékeim faszorával, fantasztikus belső nyugalom szállt rám...”

Így él Guba Ágiban egy gyermekkor és egy kisváros emléke. Jó, hogy az Idill Házban tett látogatását és bemutatóját ennek természetes folytatásaként élte újra...

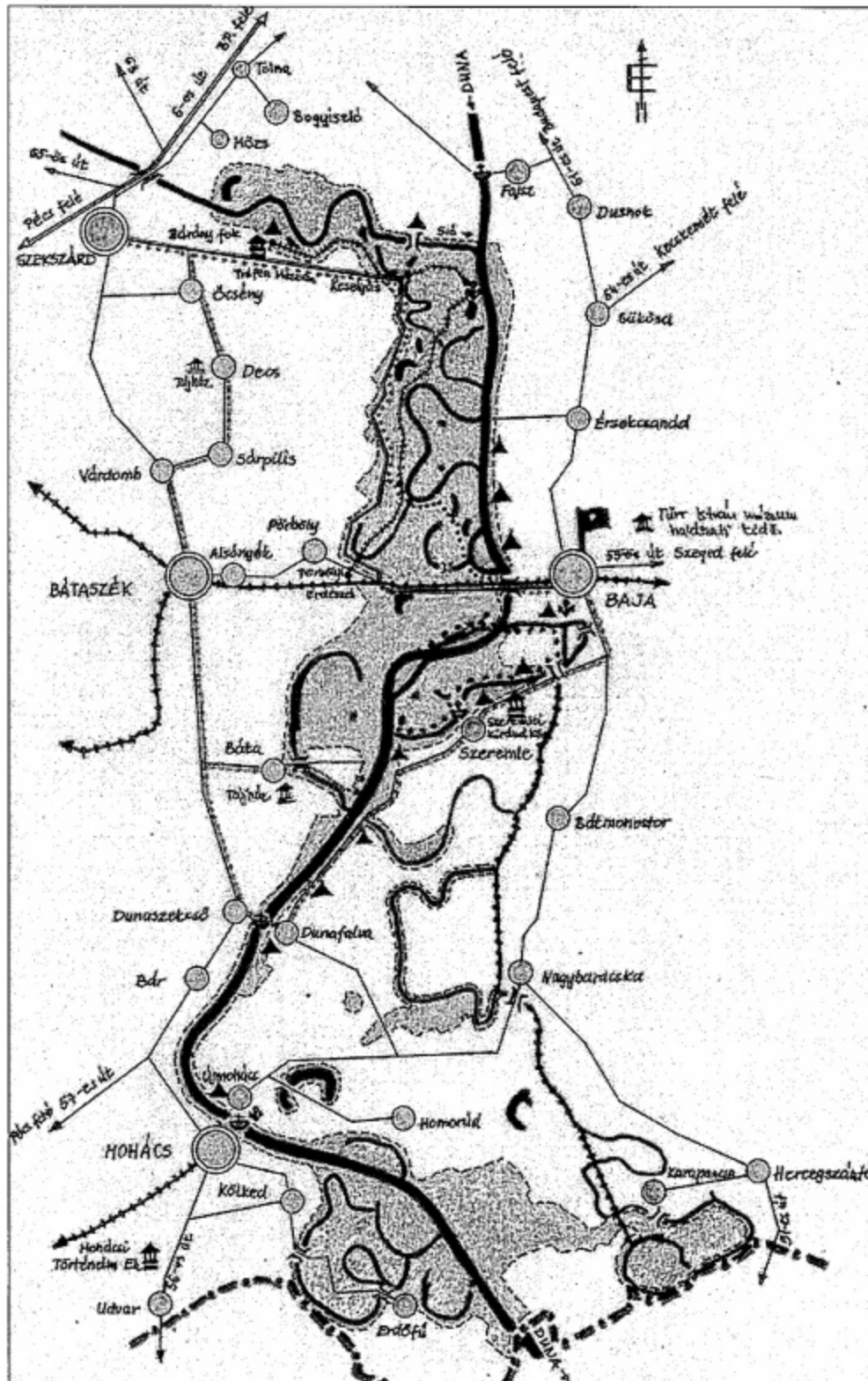
Kép és szöveg:  
Schmidt Antal

# Vízügyi revitalizációs lehetőségek a Duna-Dráva Nemzeti Park dunai területén

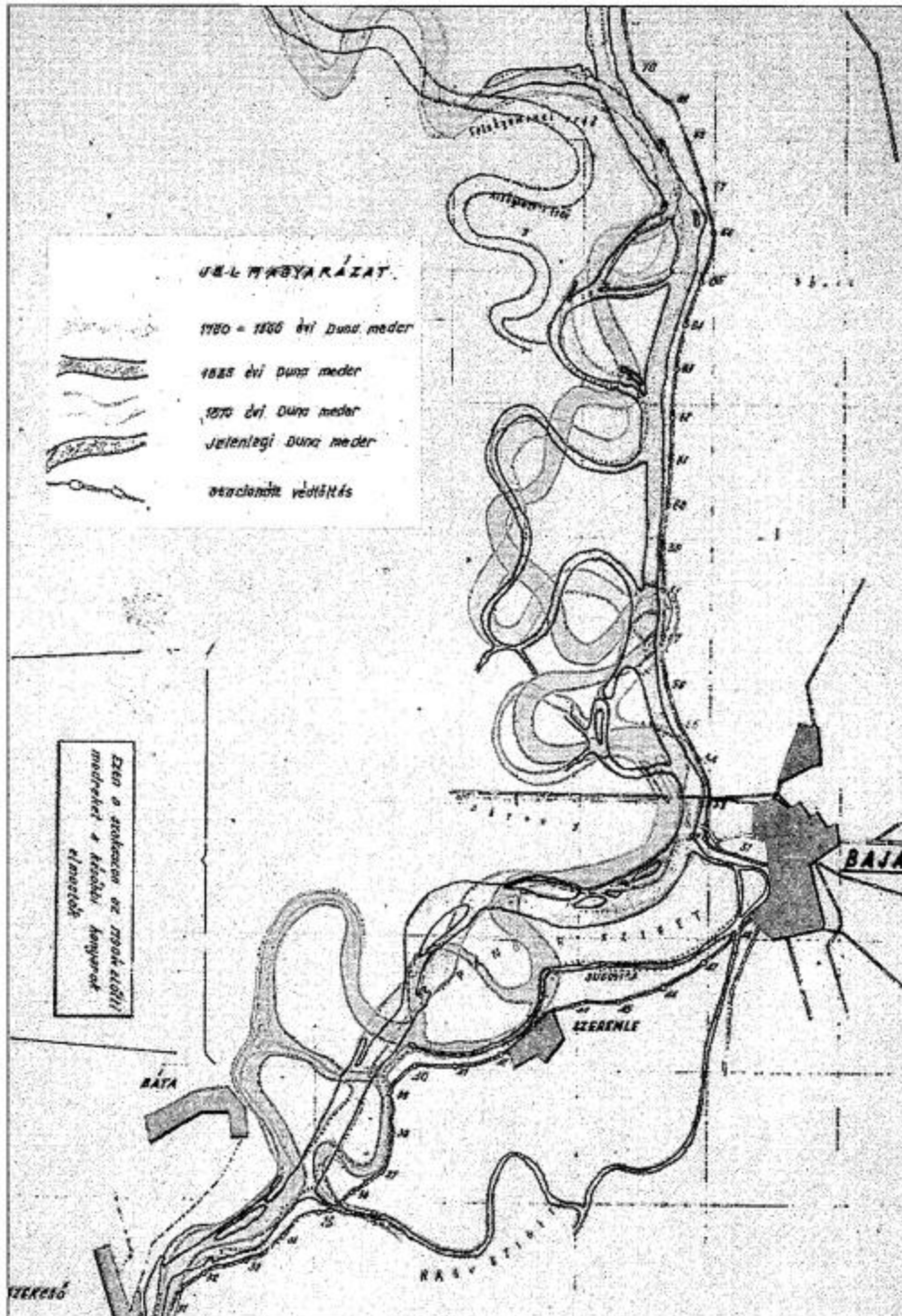
A magyarországi alsó dunavölgy Siótól a déli országhatárig terjedő 64 fkm hosszú szakasza, a teljes hullámteret és magát a folyót is tekintve, védett természeti terület, nemzeti park. (1. ábra) Az itt megpihenő és táplálkozó vízi madarak tömegeiről nemzetközi védelem is gondoskodik, a Ramsari Egyezmény. A mint-

egy 30 ezer hektáros terület legismertebb, 18 ezer hektáros hullámtere Gemenc, és az országhatárhoz simuló két kisebb terület, *Béda* és *Karapancsa*. Természetvédelmi fenntartási, tehát a Duna változatos ártéri élőhelyeinek és élővilágának megőrzése szempontjából a térség két fő problémája, a múltbeli nagyüzemi

erdőgazdálkodásból mint hagyatékból és a folyó másfél évszázadra visszatekintő szabályozásából ered. Jelen munkában a szabályozások és ármentesítések természetvédelemre gyakorolt hatását kívánjuk elemezni és azt, hogy a nemkívánatos folyamatok hogyan mérsékelhetők vagy állíthatók meg.



1. ábra. A DDNP dunai területei (Grafika: Szarvas Pongrác)



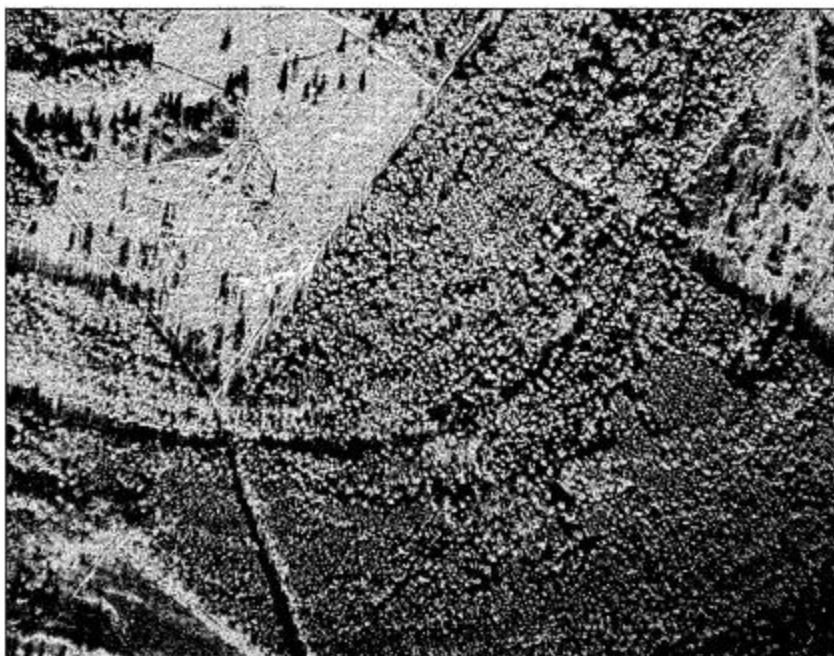
### Az ősállapot

A későbbi változások leírásához és megértéséhez okvetlenül ismernünk kell a kiinduló eredeti állapotot, az ősállapotot. Nyilvánvaló, hogy ezen a szabályozásokat közvetlenül megelőző helyzetet értjük és nem a földtörténeti korokban kívánunk kalandozni. A tárgyalt terület földrajzilag a Tolnai- és a Kalocsai Sárkőzt, a Mohácsi Teraszos Síkot és a Mohácsi-szigetet érinti. A folyó itt középszakasz jellegű, tehát kanyarogva, meanderezve, járja be széles völgyét, mozgása során iszapot és homokot rak le, zátonyokat épít. A völgy helyenként a 30 km szélességet is eléri. A kanyarok folyásirányba is vándorolnak. Ez a mozgás a lerakott anyagot folyamatosan át is forgatja, majd a kanyarok túlfejlődnek, és saját magukat átvágva születnek azok a holt medrek, ill. különböző típusú vizes élőhelyek, melyek nagy sokféleségben hálózák be az egész völgyet, és alkotják a árterület változatos hidromorfológiai képét. A folyóra és a csatlakozó árterületekre ebben az időszakban az igen nagy dinamizmus jellemző, a rendszeren belül minden folyamatos mozgásban, folyamatos születésben és elhalásban van. A születés és elhalás ugyanez időben dinamikusan egyensúlyt is alkot úgy, hogy egy időben *mindenből minden van!* A folyóra és környezetére jellemző élőhelytípusok tehát folyamatosan megvannak, ellentétben a szabályozott állapottal, amiről majd később szólnunk. (2-3. ábra)

2. ábra. A Duna mederváltozásai az elmúlt századokban (balra fent)

3. ábra. A növényzet elrendeződése jól mutatja, hogy az árter minden pontja valamikor meder is volt.

Foto: VIZDOK (balra lent)



A Sárkőz vízjárta területéből a Tolnai Sárkőz időközönként 60 ezer hektár elöntött területet jelentett, a Mohácsi-szigetnél ugyanez 20 ezer hektár is lehetett.

### Gazdálkodás a természetes árterén

Ezt az ősi árteri gazdálkodást nevezte el a néprajz *fokgazdálkodásnak* (és nem fokigazdálkodásnak, ahogy azt ma több helyen olvashatjuk), mivel ennek a korai gazdálkodásnak egyes elemeihez, az „árteri haszonvételekhez”, *fokoknak* nevezett átvágásokon és csatornákon (árkon) jutott el az azokat éltető áradások vi-ze és jótékony hatását kifejtve ugyanezen a rendszeren keresztül távozott. Ez a víz-

gazdálkodásnak és a folyóval való együttélésnek egy korai, középkori megnyilvánulása, amit jogosan ökológiai gazdálkodásnak is nevezhetünk (ld. bővebben: Ma és holnap, Az ártéri gazdálkodásról,

Andrásfalvy, Lévf. 4.szám). Egy dologban azonban Andrásfalvy professzorral nem tudunk egyetérteni, és pedig ennek az idillikusnak hitt világnak a visszaállítási lehetőségében.

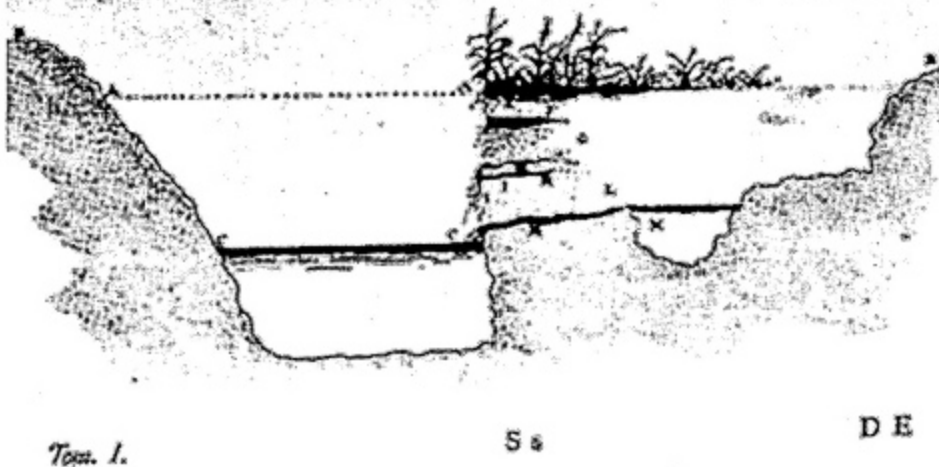
## SECTIO DANUBII

*Tempore depressionis Aquarum, ut clarè patefiat status unius Paludis ferè sine Aquis.*

- A. Horizon Danubii in magna excrecentia.
- B. Elevatio ambarum Riparum, nempe unius penes vivum decursus Fluminis, alterius habentis Paludem, quæ eam separat a Danubio.
- C. Altitudo Aquarum Danubii tempore ipsarum depressionis.
- D. Arundines palustres in Solo, quod primò in exsiccatur.
- E. Formina Censorum.
- F. Terra nigra fetida.
- G. Terra cretacea mollis, per quam transeunt Aquæ ad Danubium per lacrimationes, &c.
- H. Canales dictos Foch.
- I. Notandum est pari modo eas lacrimationes fieri per planities ad replendum Paludes in eis existentes.
- L. Terra carulea humida, per quam transit alter.
- M. Canalis major, qui defluit a lacu N.
- N. Lacus.

*Si aqua Danubii decreveret plusquam sit altitudo C, denuo alter canalis Foch ferret, &c. sic usque ad finem profunditatis lacus, magna que copia Piscium periret cum universali æris infectione.*

TÖR. I. T. A. 1726.



4. ábra. F. Marsigli ábrája 1726-ból a fokok működéséről

A szöveg értelmezése:

- A. A Duna vízszintje nagyvíznél.
- B. Mindkét part szintje, természetesen az egyiknél az élő víz folyik, a másikon mocsarak vannak, amelyek elválasztják a partot a Dunától.
- C. A Duna vízállása kisvíz idején.
- D. Különálló mocsári nád, amely először szárad ki.
- H. Csatorna, melyet foknak neveznek.
- M. Nagy csatorna, amely lecsapolja az N tavat.

*Ha a Duna vize C szint alá süllyed, akkor a fokból egy másodcsatorna lesz, egészen addig, ameddig a medence ki nem ürül, és nagy mennyiségű hal el nem pusztul, ami az egész környező levegő megfertőzésével jár.*

### Az ármentesítés és a folyó szabályozása

A dunavölgy ármentesítésének és a folyó szabályozásának társadalmi igényét nyilvánvalóan a XVIII.-XIX. sz. árvízi eseményei is mozgatták, pl. az 1938-as nagy pesti jeges árvíz. A kor történelmi eseményei és technikai fejlődése azonban úgy tűnik, még nagyobb nyomatókat adtak a mérnöki munkák megindulásához. A népesség szaporodása, a két évszázad fordulóján zajló napóleoni háborúk hatására megindult gabona-konjunktúra, az ehhez kapcsolódó folyami szállítás szükségének előtérbe helyeződése, a gőzhajózás megindulása és a magyar fejlődés erősödő reformkori igénye. Ezek mind fontos és sokszor a köztudatban nem eléggé méltányolt események, melyektől a mai helyzet kialakulásának bírálatakor eltekinteni nem lehet. A kor hangulatának érzékeltetésére idézzünk Széchenyi István naplójából. A Dunán, Tolna térségében utazva, 1830-ban írja. „Láttunk több, ember vontatta hajót, 200 mázsát számítanak egy emberre. Napi bérük 15 bécsi garas. — NB. csak ha tudnak haladni, — másképp, azaz ha szél miatt kénytelenek leállni, nem kapnak semmit! És mégis örömet elvállalják e munkát. Miféle konkurencia hát ilyen országban a gőzhajó? — Non est saltus in natura. (Nincs ugrás a természetben.) — Gőzhajó nem barbároknak — azaz »hazámfiainak« — való, hanem civilizált népeknek. A gőzhajót meg kell előznie: — birtokos középosztálynak... bérlőknek, kik földjüket nem akarják elhagyni, — hogy hajót vontassanak... nevelésnek, erkölcsiségnek, — jobb és emberhez méltóbb állapotok utáni áhítozásnak... annak, hogy szaga se maradjon a feudalizmusnak! etc.”

A munkálatok tehát megindultak, reménykedve egy jobb magyar jövőben. A mérnökök mindezt nem önszántukból, hanem a társadalom igényeinek kiszolgálására végezték.

Megépültek a folyót kísérő árvédelmi töltések, a fő védvonal. A természetes ártérből így leválasztott, ármentesített területeken megindult a lecsapolás, a belvízmentesítés és a mezőgazdasági hasznosításba vétel. A Tolnai Sárközben így 40 ezer hektár szántó született, melynek nagy részén jelenleg kukoricát termelnek. A Mohácsi-sziget 20 ezer hektáros területe majd teljes egészében mezőgazdasági művelés alatt álló vízrendezett terület lett. Gemenc csak egy véletlennek köszönheti jelenlegi kiemelt státuszát azt, hogy ma ez

Európa legnagyobb összefüggő hullámterre, ártéri ökoszisztémája. A Sárköz vízmentesítésének volna megyei kezdeményezői tudniillik 1867-ben „a Pest megyéhez tartozó érdekeltséget nem tudták a munkákba bevonni”. Ez a kalocsai érsekesség volt mint tulajdonos. Gemenc szélessége ma 7-8 km, ellentétben az egyébkénti hullámterekkel, ahol a gát néhány száz méterre van a folyótól.

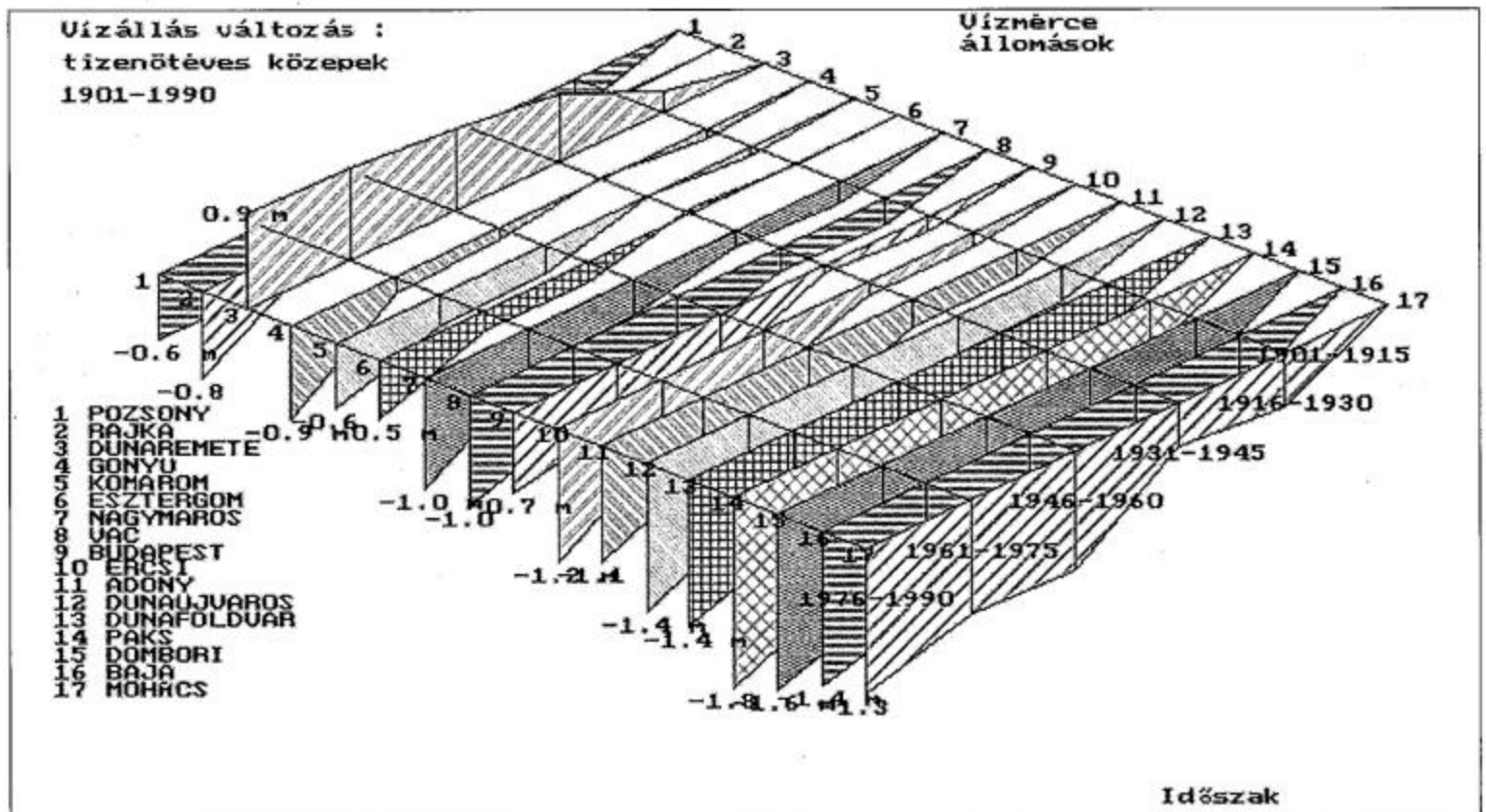
A töltésépítésekkel és ármentesítéssel egy időben, átvágták a túlfejlődött kanya-

rutokat. Az első átvágások már megtörténtek a század elején, az utolsók, pl. a gemenci kanyarulatok rendezésére csak az 1890-es években került sor. A Gerjentől Bátáig tartó, mintegy 131 km-es korabeli folyószakasz pl. 80 km-rel rövidült meg, Gerjen és Bata közötti távolság jelenleg 51 fkm. Ez a különbség hajózási szempontból sem elhanyagolható, bár az átmetszések fő indítéka hivatalosan a folyó esésének, így sebességének növelése volt az árhullámok gyorsabb levonulása érdekében és nem

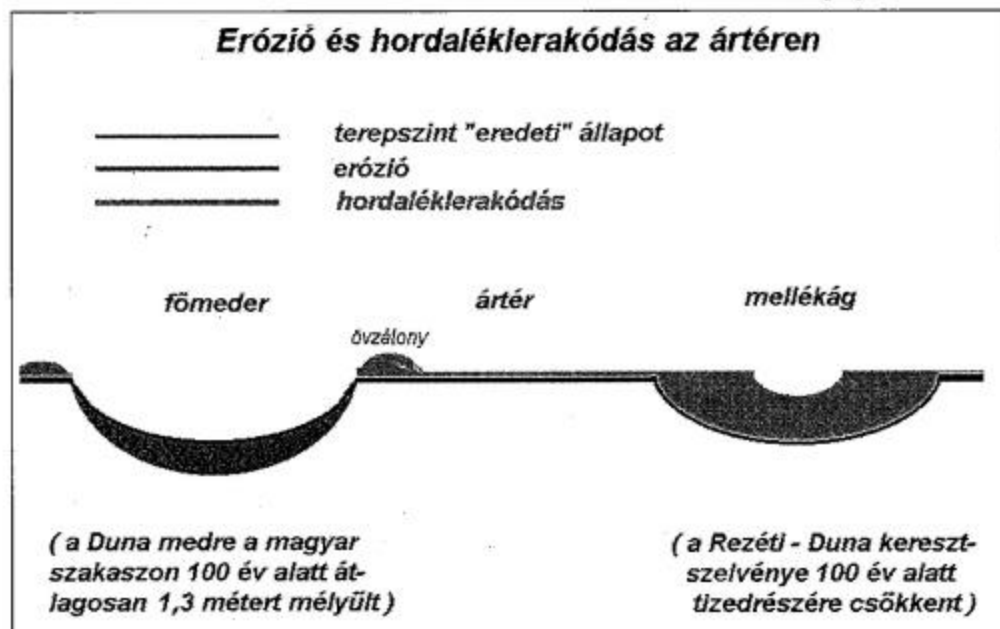
utolsósorban, a jeges árvizek lehetőségének csökkentésére.

A rendezés utolsó fázisa, a folyó szabályozó művekkel való kiépítése, napjainkig folyamatos feladatot jelent. Lényege, hogy a szabályozó a teljes vízhozamot egy – ugyan kanyargós –, de tervezett mederbe kívánja terelni és ott megtartani. Mindezt ismételt az árvizek és a zajló jég gyors és biztonságos levezetése érdekében ill. most már a hajózó út mindenkori biztosítására.

#### A szabályozások következményei



5.ábra. Kalocsa-Zsuffa: A Duna beágyazódását reprezentáló, a folyó magyar szakaszán a vízállások időbeni változását ábrázoló háromdimenziós grafikon



6.ábra. Tamás Enikő: Erózió és hordaléklerakódás az ártéren

Ha mindenáron valamilyen jelzõt kívánunk fabrikálni a kialakult helyzetre, akkor el kell mondanunk, hogy a folyókat nem „kiegyenesítettük” ahogy azt manapság a protestálók helytelenül fogalmazni szokták, hanem *satuba fogtuk!* Tehát a korábbi horizontális dinamizmusból eredő mozgás megállt, és a folyó lefelé kezdett el terjeszkedni, ill. *beágyazódott*, mondja a hivatalos mérnöki kifejezés, ami a rendezés egyik célja. A Duna medre a vizsgált szakaszon majd 1,6 méterrel van lejjebb, mint száz évvel ez előtt volt. (5.ábra.)

A beavatkozás tehát sikerült, csak a beteg haldoklik. A tendencia következtében a csatlakozó hullámterén csökkent az árvízi elöntések gyakorisága, és csökkent a talajvíz átlagos szintje. A problémát még fokozza az az egyébként természetes folyamat, hogy a hullámter folyamatosan töltődik, emelkedik. (6.ábra.)

A terület vizes állapotának változását először a növényzet, esetünkben az ártéri erdő mutatja. A szárazodás jelenségére ezért először, még a 80-as évek végén, az erdészek hívták fel a figyelmet. (7. ábra)

A természetvédelem szempontjából a másik nagy baj, hogy a folyó menti új élőhelyek születésének folyamatai megálltak, a vizes élőhelyek egyre gyorsabban töltődnek fel, szűnnek meg és helyettük nem keletkezik új.

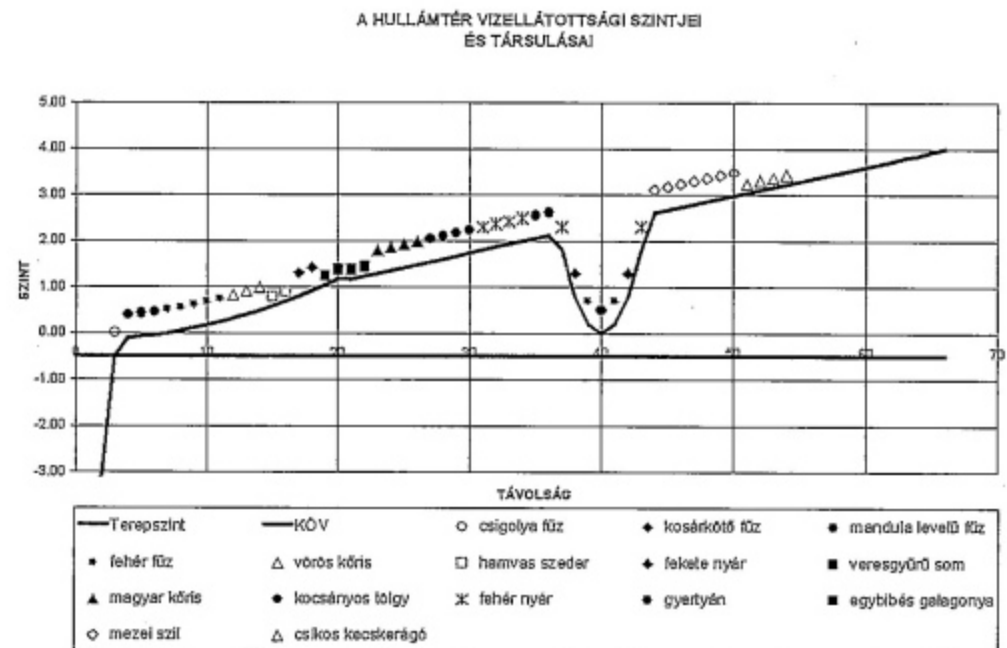
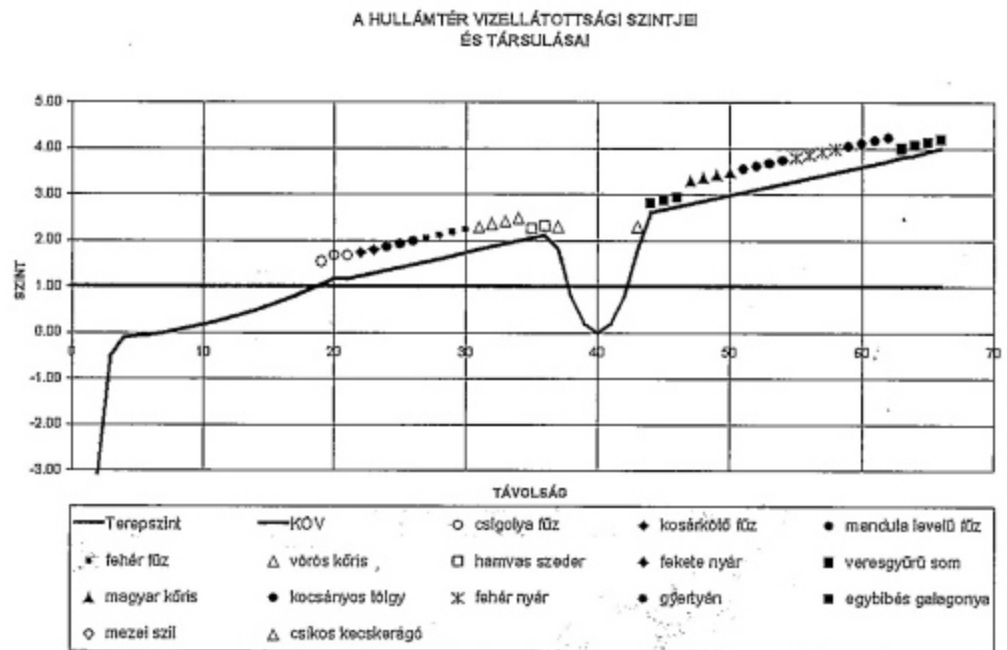
Összegezve tehát: a természetvédelem célja a hullámtéri védett területeken, a hajdani árterekre jellemző, nagy sokféleségű, állandó változásban lévő vizes élőhelyeknek fenntartása lenne, és ez ellen dolgozik a mederbevágódásból és a feltöltődésből eredő szárazodás ténye.

Mi tehát a megoldás?

### Revitalizáció és nem rehabilitáció

A megoldások keresésénél egy fontos dolgot kell szem előtt tartanunk, és pedig azt, hogy az ősalapot visszaállítani nem lehet, bár érdekes kísérlet lenne. Ennek a műszaki eszközei megvannak ugyan, ha figyelembe vesszük a vizes biotópok gyors regenerálódó képességét, csak mit szólna hozzá a Sárköz v. a Mohácsi sziget „gazdaközönsége”? Az árvízvédelem és a hajóút kérdése szintén nem hagyható figyelmen kívül, már csak a nemzetközi elkötelezettségeink miatt sem. Egyetlen megoldás kínálkozik tehát, a megváltozott kultúrkörnyezeten belül a vízimérnöki tudomány segítségével mesterségesen revitalizálni (új életre kelteni), és fenntartani a védeni kívánt élőhelyeket és az azokat benépesítő fajokat. Ezt annak idején *aktív természetvédelemnek* neveztük el. A mostanában elterjedt *rehabilitáció* már csak azért sem jó kifejezés, mert a magyar értelmező szótár szerint, ez *kizárólag emberre vonatkozó*, jogaiba, egészségi állapotába stb. való visszahelyezést jelent.

A Duna vonatkozásában tehát sürgősen és mindenek előtt, legalább a védett szakaszon, újból át kell gondolni a szabályozási tervet és azt újraprofilálni úgy, hogy a már említett három fő szempont mellett egy új, negyedik is érvényesüljön, a *folyóhoz társuló természetes élővilág fennmaradásának lehetősége!* Itt már lehet szerepe a fokgazdálkodás alapelveinek. Azt tehát nem visszaállítani kell, hanem filozófiáját alkalmazni a jelenlegi viszonyokra.



7. ábra. Lehmann-Buzetzy-Zellei:  
Növényi társulások változása és áthelyeződése az ártéren,  
a talajvíz szintjének csökkenésekor

A medersüllyedés mértékét csökkenteni lehet a holtágak újraélesztésével. A belső területek vízforgalmát az akadályok felszámolásával, vízkormányzó műtárgyak beépítésével, egy cél szerinti vizes rendszer üzemeltetésével és fenntartásával lehet javítani. Gemenc hiányzó vízkészleteinek pótlására megépíthető a Sió mentén

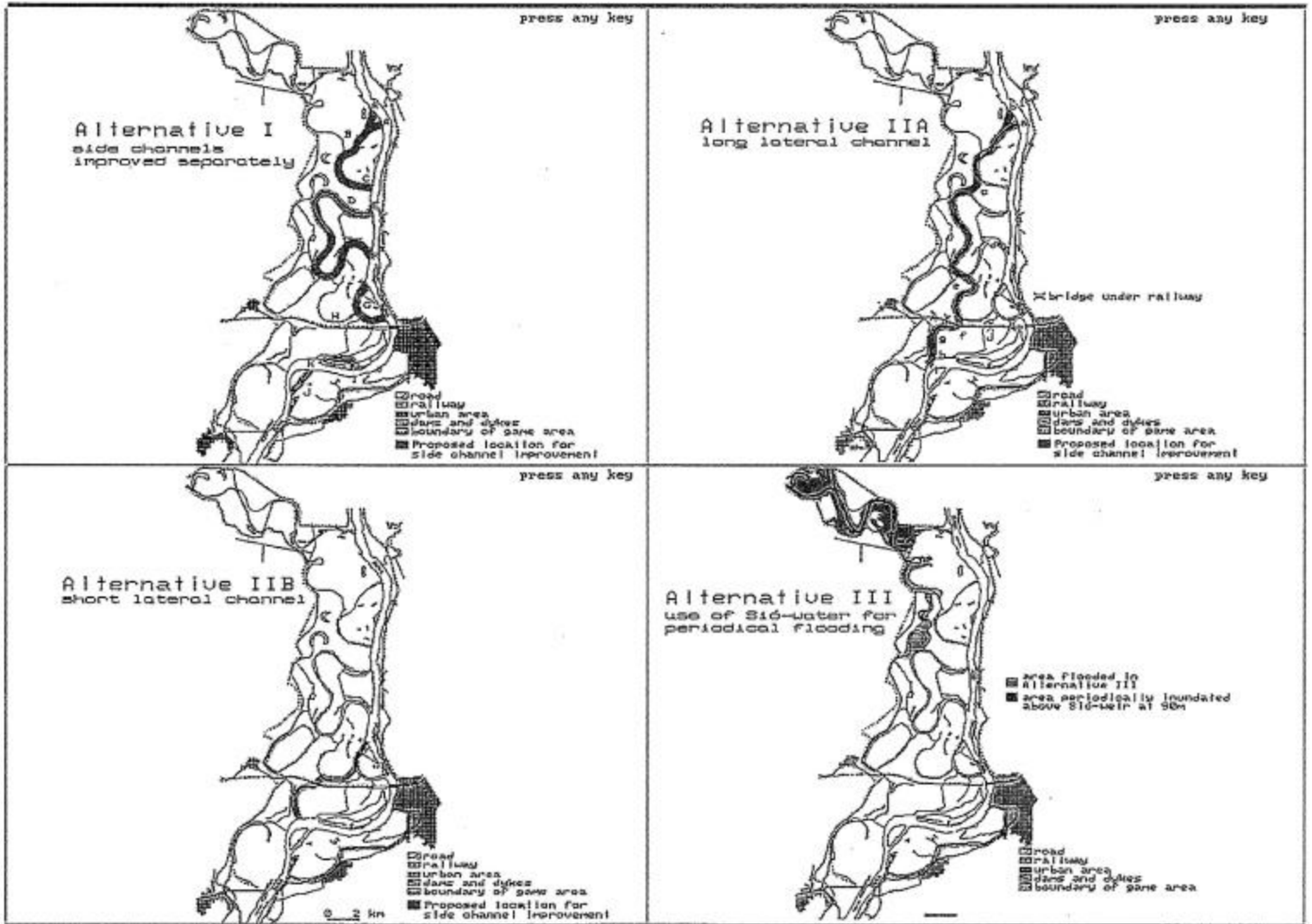
egy vagy több tározó, és talán ami a legfontosabb, a beavatkozásokkal vissza lehet adni bizonyos határig a folyó természetes evolúciós folyamatainak lehetőségeit.

Mindennek a realitásáról az a holland-magyar vizsgálat tanúskodik, mely a 90-es évek elejére készült el. (8. ábra: a következő oldalon)

### Az első lépések, a Vénduna és a Nyéki Holt-Duna vízforgalmának természetvédelmi szabályozása

2000-re elkészült Gemenc központi, mintegy 1500 ha-os vízrendszerének a Baja közelében levő Véndunának és a csatlakozó Nyéki Holt-Dunának revitalizációja.

Az alapelv az volt, hogy egy keresztgáttal elzárt holtágat a gát megnyitásával élesítsünk újra, hogy állandóan átfolyó mellékág váljon belőle. Javítsuk egy csatlakozó



8.ábra. M. Marchand: Alternatívák Gemenc hidrológiai revitalizációjára.

holtág, a Cserta-Duna vízjárását, és éles-szűnk újra egy belső tavat tápláló fokot. A végcél a tó, esetünkben a Nyéki Holt-Duna időszakos kiszáradásainak meggátlása, a hozzá vezető medrek vízforgalmának javításával és a leürülés gátlásával. A mellékág, a holtág, a fok, a belső tó különböző típusú élőhelyek, különböző *ökoszisztémák*. Azzal, hogy mesterséges beavatkozásokkal, szabályozással optimalizáltuk ezek vizes állapotát, az előzőekben vázolt alapelvek tettünk eleget. (9. ábra)

Ez volt az első lépés és 70 mill. Ft-ba került. A munkálatok befejezése után két éven keresztül követtük nyomon vizsgálatokkal, *monitorozással* a beavatkozás utáni változásokat. A kérdés, a rendszer vajon a tervezettnél megfelelően reagál-e a beavatkozásokra. A vizsgálatok összegzése megtörtént, és 2002-ben indulhat a második ütem, mellyel el kell végeznünk a szükséges korrekciókat. Ez 35 mill. Ft-ba kerül a környezetvédelmi alap terhére. Mindebből kitűnik, hogy a 64 km hosszú védett dunaszakasz és a csatlakozó 20000 ha-os hullámtér revitalizálása az alapelvek kidolgozásán túl *sok pénzbe kerül*. Hogyan lehet mindezt előteremteni?



9.ábra. A Vénduna és a Nyéki Holt-Duna revitalizációjára.



### Egy lehetőség, mentőöv a Világbank

A 2000. év folyamán felvett kapcsolat végeredményeként a Világbank GEF (Global Environment Facility) programja elfogadta, Budapest és Dunaújváros szennyvízkezelésének végleges megoldása mellett, a Duna-Dráva Nemzeti Park, gemenci és béda-karapancsai területeinek hidrológiai revitalizációja témáját támogatásra. Mindehhez be kellett bizonyítani, hogy az ártéri rekonstrukció, a lokális természetvédelmi célokon túl, jelentős hatással lesz a Duna tápanyagterhelésének csökkentésére. A hullámtér növényzete, a jellegzetes csalán- és szederdzsungel, el-

öntések idején tudniillik, jelentős mennyiségben dolgozza fel a vízzel érkező foszfor és nitrogénterhelést. A program végcélja pedig a Fekete-tenger mint befogadó, tápanyagterhelésének a csökkentése.

A teljes terület vízügyi rekonstrukciójának becsült költsége 5 mill.\$

(1350 mill.Ft). Ehhez a GEF. 3,6 mill.\$-ral (972 mill Ft) járulna hozzá, a fennmaradó összeget saját erőből kellene előteremteni. A legegyszerűbben elérhető állami forrás ehhez a Környezetvédelmi Alap. Ha azonban csak a 3,6 mill.\$-t vesszük alapul, ez is olyan jelentős összeg lenne,

amiből kiindulva a feladat nem látszik megoldhatatlannak.

Befejezésül el kell mondanunk, hogy a vázolt problémafelvetés a természetvédelem oldaláról nem új keletű. Mindezt már megfogalmaztuk az első nemzeti parkjaink létesítésekor, a hetvenes évek elején. Hogy erre széles körben, harminc év elteltével reagálunk, arra csak egy magyarázat van, az ármentesítések kezdeténél hangsúlyozott, *társadalmi igények ismételt megszületése a változásokra.*

Buzetky Győző

## Természetvédelmi oktatóbázis Baján!

Az immár 10 hazai nemzeti park körül városunk határából is részesedik az 1996-ban alapított Duna-Dráva Nemzeti Park. A Bajától nyugatra folyó Duna mindkét partján megpillanthatja a természetet járó érdeklődő a jellegzetesen ovális alakú táblákat, amelyeket a nemzeti park határszélein helyeztek el az illetékes hatóságok. A természeti értékekben dúsgazdag terület megérdemelt rangot kapott! A Gemenci Tájvédelmi Körzet (17779 ha) része lett a 49 473 ha összterületű Duna-Dráva Nemzeti Parknak. E minőségváltás után már csak a környék lakosságán illetve az ide látogató idegenek magatartásmódján múlik, mennyire tudjuk megőrizni a táj specifikumait: vízrendszerét, jellegzetes talajait, valamint a valóban gazdag élővilágát. E szándékunk csak akkor realizálódhat, ha valóban megismerjük e vadregényes tájat, majd kötődés, ragaszkodás alakul ki bennünk, s végül teszünk is érte!

A tudatos táj- illetve természetvédelem megfelelő ismeretek híján vajmi keveset érhet el. Mind a területet kezelő, használó szakembereknek, mind a „civil” lakosság aprajának és nagyjának meg kell szereznie azokat az alapvető ismereteket, amelyeket az ésszerű területhasznosítás megkövetel.

E cél vezérelte a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóságát is, amikor támogatta

egy bajai oktatóbázis kialakítását szorgalmazó szándékot. Folyó év májusában maga a nemzeti park igazgatónöje adta meg városunknak a jogot az elindításhoz egy bensőséges megnyitón, ahova az érdekelt intézmények vezetőit, érdekelt szakembereit is meghívta. Az Eötvös József Főiskola Műszaki Fakultásán, egy arra kijelölt helyiségben indulhat meg a rendszeres, felvilágosító jellegű képzési, ismeretterjesztői munka.

A szervezők által összeállított program gazdag és sokrétű. Jól támaszkodik meglévő tradícióinkra: a városi madárvédőkre, az iskolákban folyó környezet- és természetvédelmi ismeretekre a már működő kecskeméti és pécsi centrumok oktatási tapasztalataira.

A rendelkezésre bocsátott tematikában az alábbi témakörök olvashatók: a természet- és környezetvédelem alapvető tartalma, általános céljai, feladatai, történeti vonatkozásai mellett fő hangsúlyt kapnak az ember természetbe történő beavatkozásai (pl. vízszabályozás, mező- és erdőgazdálkodás alapvető tudnivalói). A vízgazdálkodás és halászat-horgászat témakörei is bizonyára sokak érdeklődését kielégítő ismereteket kínálnak majd a résztvevők számára.

Valamennyi résztéma következetesen érinti mindazokat a teendőket is, melyek

az ésszerű természethasznosítás mellett a természet óvását is szolgálják.

Az „elméleti ismeretek” mellett a tájon élőben megismerhető „objektumok (életelen jelenségek, élőlények), vizsgálatok, terepgyakorlatok is szerepelnek, amelyek segítségével világos, könnyen belátható összefüggésekhez juthatnak az érdeklődők. A nemzeti park jellegzetes területeire szervezett terepbejárások (napos v. több napos, táborozással egybekötött foglalkozások), valamint a környékbeli, könnyebben elérhető természeti tájakra szervezhető kirándulások az ismeretszerzésen túl kellemes pihenést is jelenthetnek a résztvevőknek.

A Gemenc Rt. által működtetett „erdei iskola” (Pörböly térségében), a meglévő és kialakítandó tanösvények, a főiskolán megtalálható és bővíthető audio-vizuális eszközök, labor- és terepműszerek kellő háttérrel jelentenek ahhoz, hogy a tematikában feltüntetett részterületeken járatos szakemberek vezetésével, a résztvevők aktív részvételére számítva gyümölcsöző, eredményes ismeretterjesztés, továbbképzés eredményes lehessen.

Iskolák tanulói, szakkörei, pedagógusai, de más érdeklődők számára is egyaránt jó szívvel ajánlom a változatos oktatási formákban, időelosztásban is variábilisan megoldható hasznos és értelmes 30–40 órás időtöltést.

Bizom benne, hogy e fentebb jelzett lehetőségek jól segítik a természeti értékeket felismerő és azok védelméért tenni is akárok táborának bővülését.

Dr. Laki Ferenc



## Emlékek egy boldog emigrációból

### V.

Ebben a fejezetben az orvoslásról és a betegségekről fogok beszélni. Természetesen algériai vonatkozásokban. A biológiai reprodukció tempója, a népesség növekedése közegészségügyi konzekvenciákat is követel. A két folyamat persze nem halad parallel, és az előbbi nem egyenes következménye az utóbbinak.

Kezdhethetném a születésszabályozással, a családtervezéssel vagy éppen a csecsemőgondozással vagy a védőoltásokkal. Elemezhetnénk a gyermekhalandóságot, a gyermekkori megbetegedések ellátásának szervezetét vagy éppen a hagyományos gyógyítás veszedelmeit. Hasonlóan érde-

kes kérdés a közellátás és a táplálkozás egésze, ugyanúgy, mint a mozgásszervi betegségek gyógykezelésének és rehabilitációjának lehetőségei. Nem is beszélve a mentálhygiénés feladatok megoldásáról. És akkor hol van még az iskoláskor, a felnőtt- és időskor nagyon sok közegészségügyi vonatkozása. Miképpen értékelhető az iskola-egészségügy, vagy a munka-egészségügy széles sávja?

Úgy vettem észre, hogy ezekben a feladatkörökben csak indirekt módon vehetünk részt. Már csak azért is, mert a statisztikai és elemző adatokhoz nem férhettünk hozzá. (Ha voltak egyáltalán ilyenek.) El-

sősorban tapasztalatainkra hagyatkozhatunk.

Bár Algéria sebes tempóban denaturálódik, rendelkezik még sok természeti kontinuitással és tartalékkal. Ez azt is jelentette, hogy kint tartózkodásunk során nem észleltünk közegészségügyi krízishelyzeteket. Bár a mindennapi gyakorlatban átéltük a klasszikus orvoslás szinte minden érdekes kazuisztikáját (a diphtériától a koleráig), mégsem láttunk például egy tisztességes ételmérgezést, hepatitist, vagy kanyarójárványt.

Hajlamos vagyok abban is hinni, hogy a nemzedékről nemzedékre továbbadott hagyományörzés bölcsessége, a tradicionális veszedelmek elkerülésének tudománya ugyanúgy szerepet játszik a megelőzésben, mint a nagymértékben még érintetlen „steril” környezet. És legfőképpen az a pszichoszomatikus nyugalom, ami a természeti népek ősi sajátossága. Mondhatnánk, hogy a civilizáció csak ront rajtuk, hiszen Henri Lhote tuaregeinek már semmi esélyük nem lenne eredeti életterüktől 2000 km-re északabba.

A mi jelenlétünk alapvető feladata az volt, hogy az európai orvosi szemléletet és gyakorlatot érvényesítsük anélkül, hogy a fogadó ország hagyományait, történelmi szokásait és aktuális fejlődési tendenciáit sértենék. E feladatunk teljesítése érdekében elsősorban arról nem volt szabad elfelejtkeznünk, hogy szellemi érdeklődésünk és szeretetünk ne csökkenjen. Ne hanyagoljuk el legfontosabb alapelveinket, ne bonyolódjunk jelentéktelen problémákba, és ne kényszerüljünk vitatkozni még önmagunkkal sem.

Régi és új algériai épületek ablak- és ajtófeveinek zárókövében vagy homlokzati csipkedíszsein a muzulmán hit és törvénykezés szimbólumát – egy nyitott kezét – ábrázolnak. Az öt ujj a Korán alaptörvényeit jelzi, amelyek az Allahal való egyesülést, az imát, a böjtöt, az alamizsnát és a zarándoklatot jelenti. Ezt a kezét nézve azon töprengtünk, hogy immáron 1400 éve miképpen állja szilárdan a maga extenzitását, és hogy a mai arab ember miként szerezhet biztosítékokat a paradicsomi élethez.

Az ún. Maghreb-országok – elsősorban Algéria – már a legdenaturáltabb része Afrikának. Az ország gazdasági helyzete, társadalmi-politikai mozgalmi és mindenek előtt valláserkölcsi felfogása messze túlmutat azokon a kereteken, amelyekben misszionárius potenciálokkal lehet dolgozni.

Kevés az orvos, és kevés az egészségügyben foglalkoztatott személyzet. Az

egészségügyi apparátus lényegében tűzoltást végez, az éppen aktuális eseteket, az egyes beteget próbálja bajától megszabadítani anélkül, hogy lépéseket tenne a következő eset megelőzésére.

Ezekhez a tényekhez sajátos szemléleti háttér csatlakozik. Van ebben szenvedéstűrő képesség, belenyugvás a megváltozhatatlanba – ha úgy tetszik az isteni akaratba. Másfelől azonban egy mindent eltipró féktelen erőszakosság munkálkodik, az egyéni érdekek minden áron való érvényesítése és a nagyrészt tudománytalan, többnyire misztikus tradíciókon nyugvó felfogások elfogadatasának kényszere.

A szakellátás hiányosságait hivatott pótolni a külföldi szakértők népes tábora, akik anélkül tesznek eleget feladataiknak, hogy szervesen kapcsolódnának a helyi szervezeti formákhoz.

Algéria lakossága az 1962-es függetlené válás óta 12 millióval gyarapodott. A népesség nagyobb része egészséges fiatal. Idős ember nem sok van, többségük a hegyvidéken vagy a sivatagban él. A családi kapcsolatok bensőségesek, az öregember felé irányuló nagy tisztelet egy csomó közegészségügyi, ápolási és gondozási terhet vesz le a társadalom válláról.

De térjünk vissza a fiatalokhoz. A csecsemőhalandóságról, a koraszülött frekvenciáról nem lehet megbízható képet kapni. A szülések jelentős része otthon zajlik, így az ezzel kapcsolatos megbetegedések, fejlődési rendellenességek, az orvos jelenléte és részvétele nélkül indulnak el a maguk útján. A BCG oltás és a gyermekbénulást megelőző vaccináció kötelező ugyan, de szervezési és tradicionális okokból nem általános. Ennek következményeként is sok a bénulásokkal bajlódo gyerek, a tuberkulózis pedig méltán az egyik legnagyobb közegészségügyi gondja Algériának.

A mozgásszervi betegségek korai felismerése hiányos. Feltűnően sok az angolkóros gyerek, alig kevesebb a veleszületett csípőficam, rengeteg gyermekkori csigolya és csípőizületi tuberkulózis észlelhető, de mindennapos esemény a csípőizület ún. steril elhalása (Perthez kór).

Egyébként is sok az akut, súlyos gyermekbetegség. Algériában éltük át Titulusz doktor kínjait a diftériás gyermekekkel, akiknek jelentős része még mindig meghal. Ugyancsak sok a szövődmenyes kanyaró, a taplószárazza aszalódott tüdőgyulladásos vagy bélhurutos csecsemő. A gyermek tud legkevésbé kitörni a hagyományok szorításából, ezért a leggyakoribb áldozata is a hagyományoknak.

Gyakori a csontvelőgyulladás. Legvalószínűbb magyarázatként az évszakoktól független mezítláb járás szolgálhat. A megnyugtató gyógyító megoldás nehéz. Néhány hét alatt a gipszkötés marad csupán az érintett végtag egyetlen fix pontja.

A hurutos megbetegedések alapját bizonyos öltözködési szokások és a fűtésihiány képezik. Igen gyakoriak a gyermekkori sebészeti megbetegedések. Kiemelném a bélférgesség talaján kialakuló bélelzáródást, a kizáródott sérveket és nem utolsósorban a gyermekbaleseteket.

A beteg gyermek és a gyermekhalál az orvosi tevékenység legmegrázóbb élményei. A tragédiába való belenyugvás és az imponáló szenvedéstűrő képesség erős megnyilvánulása az arab léleknek. Az esetek döntő többségében háborgások és kitérések nélkül reagálnak. A túlfűtött gyermekkultusz, a permanens és korlátlan reprodukció lehetősége ellensúlyozza az elmúlás fájdalmát, így a vigasztalando szinte vigasztaló erőt sugároz. Soha nem felejttem el azt az esetet, amikor egy apa gyermekének takaróba burkolt holttestével a hóna alatt legalább egy óráig beszélgetett a kórház kapujában főleg azt bizonygatva, hogy egy éven belül még szebbet, még okosabbat fog bemutatni.

Alkalmam volt személyesen közreműködni iskolai szűrővizsgálatokban. Az emancipált osztályokban a szeparáció lehetetlen, ezért csak felületesebb vizsgálódásról lehetett szó. Rossz fogat alig látni. Kővér gyermek nincs. Szomatikusan a gracilis mediterrán típus megfelelőjének kategorizálhatjuk őket, hiszen az általános életszínvonal ismeretében alultápláltságról nem beszélhetünk. Sok a bőrbetegség, amelyek többsége gennykeltők által okozott fertőzés, bőrgombásodás és allergiás elváltozás. A hygénés állapot vízhiányból és szokásokból eredően is sok kívánnivalót hagy maga után. Érdekes például, hogy a felnőtt nők tiszták és ápoltak, a diákság és a férfiak között azonban igen sokan mosdatlanok.

Sok az érzékszervi károsodás. A szemészeti ellátás elégtelen, még a szemüvegrendelés is nehézkes. A halláskárosodások nagy része elhanyagolt középfülgyulladás következménye.

Feltűnően kevés viszont a szerzett szívbetegség. Igaz ugyan, hogy többségük már dekompenzált állapotban kerül felfedezésre.

Mivel nincs alapellátás, késik a betegségek felismerése és a megfelelő gyógykezelés megindítása. A beteg eleve szükségállapotokból indul, és inkább kapcsolatai

vagy erőszakossága határozzák meg sorát, mint a betegsége. Általában egy olyan randevú rendszerbe sorolják be, ahonnan aligha lábal ki egészségesen. Ebben a rendszerben számunkra megszokhatatlan és elfogadhatatlan szabályok uralkodnak. Igazolásként megemlítek egy 18 éves manduladaganatban szenvedő fiút, aki már leromlott állapotban nyelési panaszokkal, a jelentkezésétől számított nyolc hónap múlva kapott időpontot az Országos Sugárfizikai Intézetbe. Vagy eszembe jut egy öthónapos kizárt köldöksérv miatt vizsgálatra küldött csecsemő, akit hat hét múlva rendelték vissza műtetre. De egy öreg beduin esete is ide kívánczik, aki 2000 km-t taxizott a sivatagból a klinikai ambulanciáig. Mindez február hónapban történt. Orbánca volt. Május derekán kellett volna neki vizsgálatra jelentkeznie.

Joggal kérdezheti bárki, hogy miért a külső szemlélő státuszából beszélek – mintegy sajnálkozva vagy éppen háborúgással – mindezekről. Egyszerűen azért, mert a napi mennyiségi feladatok mértéke lehetetlenné tette még az indokolt esetek kiválogatását is.

A felnőtt lakosság köréből csak a leggyakoribb betegségeket sorolnám fel: a hegyvidéken élő középkorú nőktől eltekintve irigylésre méltóan kevés a magas vérnyomásban szenvedők száma. Hasonlóan gyér előfordulású a szerzett szívbetegség, infarctussal pedig öt év alatt csak magyaroknál találkoztunk. Az érlelmeszedés összes klinikai következményeivel egyetemben hajszál vékony vonal az ország egészségügyi térképén. A krónikus légzőszervi megbetegedések azonban már-már európai méretűek. Különösen sok a hörgi asztmában szenvedő beteg.

Az általam ismert világban sehol annyian és annyit nem dohányoznak, mint Algériában. Rosszindulatú tüdődaganattal mégis alig találkoztam. És ez a kedvező állapot érvényes az egyéb kiindulási helyű daganatokra is. Bár a mi fogalmaink és gyakorlatunk szerinti szűrővizsgálatok még nem működnek Algériában, az éveken át tartó észleléseink alapján kedvező kép kialakításához kaptunk inspirációkat.

Az emésztőszervi megbetegedések között az epekövességgel találkoztunk a leggyakrabban. A tervezhető napi műtéti repertoár nagy részét ennek a betegségnek a műtéti megoldása képezi, tizenéves kortól az öregkorig. A nők aránya dominánsan magas. Gyakori megbetegedés a hasnyálmirigy gyulladás, a krónikus májgyulladás, és feltűnően magas a cukorbetegségben szenvedők száma. Ez utóbbi – ebben a

szénhidrát táplálású országban – csaknem megoldhatatlan diétás gondokat jelent.

A fekélybetegek száma kinttartózkodásunk alatt folyamatosan nőtt. A legkülönbözőbb emésztési panaszok háttérben leginkább bélférgesség áll. Mindennapos aktualitás a vesekövesség is. A tuberkulózis Algéria egyik legnagyobb közegészségügyi gondja. A bakteriológiai diagnózis a gátlószeres és a sebészeti kezelés kaotikus. Alig van szakember.

Úgy vélem, hogy a trópusi betegségek előfordulásának lehetősége egy sajátos alarm állapotot tart fenn. A konkrét megbetegedések ugyanis nem halmozódnak. A malária endémiás Algériában, de a munkaterületünkön nem találkoztunk megbetegedésekkel. A kolera esetek a nyárutókon szaporodnak meg, pontos epidemiológiai adatokhoz azonban nem lehet jutni. Részben idegenforgalmi okokból, részben azért sem, mert bármiféle járvány-készenlét zavarná a mekkai zarándoklat lebonyolítását.

Feltűnően kevés a légy, a szúnyogok pedig csak a folyótorkolatok környékén kellemetlenkednek. A szinte minden lakásban otthonosan mozgó lézár-gyíkok becsületesen gondoskodnak a kellemetlenkedő férgek eliminálásáról. Mindennapos esemény a skorpiócsípés. Egyetlen súlyos állapotban lévő gyermeket láttunk, de ez a kis beteg is meggyógyult. Az érintett felnőttek többsége ambuláns megoldható. Kígyómarással nem találkoztunk. Feltétlenül indokolt azonban, hogy országjárásra, sivatagi kirándulásra szerezzünk be antidótumokat. Minden patikában kaphatók. Kutya-, sakál- és patkányharapás részei a napi orvosi munkának. Vesztség elleni oltóanyag rendelkezésre áll.

Ejtsünk néhány szót a gyógyszerellátásról. Algériában kereskedelempolitikai szempontokra épül a gyógyszerek forgalmazása. Szervezetileg és szakmailag is elkülönül a gyógyító hálózattól. A gyógyszerárak elsősorban kereskedések, divatoknak, sokszor féltudományos propagandának engedelmessé. Kétségtelen azonban, hogy már a 80-as évek előtt is minden valamirevaló gyár és laboratórium elárasztotta termékeivel az országot. A gyógyszertárak önálló indikációs tevékenységet is folytatnak, gyakran korrigálva vagy megváltoztatva az orvosi javaslatokat. A hagyományok és a korszerűség versengenek. Az egyik oldalon a polypragmazia virágzik, a másik oldalon pedig a kételkedők állnak páni félelemmel mondjuk a fogamzásgátlókkal, az antiepileptikumokkal vagy éppen a pszichofarmakonokkal szemben.

Az orvos-szakértők többsége egészségügyi intézményekben dolgozik. Ebből fakadóan is csak ritkán találkozok a hagyományok autoritásának következményeivel. Inkább – ismétlem – a polypragmazia dinamizmusát kellett figyelemmel kísérem. Találkoztam olyan hörghurutos gyermekkel, aki 14-féle gyógyszert szedett egyszerre, és csak antibiotikumokból négy különböző fajtát, széles-spektrumút. De birtokomban van olyan rtg. vizsgálatot kérő lap is, amelyen 24 expozíciót igénylő kívánságlista szerepel. Vizsgáltam olyan 8 hónapos leánygyermeket is, akiről az ideig 18-szor készítették csípőfelvételt, veleszületett csípőficamát diagnosztizálendő. Algéria még negyedszázada sincs, hogy független. „El nem kötelezett” politikájának anakronisztikus volta (és leginkább az elmúlt tíz esz-

tendő belpolitikai eseményei) nehezen kapcsolható az 1970–80-as évek fejlődésének irányvonalához. Mind a polgári, mind a modern ideológiák számára hozzáférhető társadalmi és vallásérkölcsei struktúrájában alapvetően szociális tartalmú és megelőző szemléletű egészségpolitikai kialakításán fáradozik. Minden jel arra mutat, hogy a gazdasági recesszió és az arabizáció fokozatosan csökkentik az európaiak részvételét és szerepét az infrastruktúra kialakításában és működtetésében.

Ennek ellenére a hajdanvolt résztvevők büszkeségével és elégedettségével is gondolunk orvoséletünk algériai fejezetére.

Vajtai István

(Folytatjuk)



## Egy éve hunyt el KŐHEGYI MIHÁLY

*Katymár, 1934. március 11. - Baja, 2001. június 18.*

Alig hihető: már egy éve, hogy meghalt. Váratlanul ment el. Egyik napról a másikra tűnt el az életünkéből, és fájdalmas tudni, hogy polcain, a fiókjaiban számos befejezetlen kézirat maradt utána „Még élhetett volna, annyi terve volt!” – mondogattuk egymásnak a döbbenet napjaiban.

Félbe maradt a levelezése is, befejezetlen gondolatok, megválaszolatlan kérdések sorakoznak az utolsó küldeményekben. Nehéz elhinni, hogy már soha nem kapunk Tőle negyedíves, rövid, sietősen megírt sorokat, melyek megszokott rendszerességgel érkeztek, sokunknak évtizedeken keresztül. Egy éve még itt járt a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, sietős léptekkel kereste fel munkatársaimat, akikkel közös kutatási témái voltak. Alig volt olyan szakterület, melyhez ne kötődött volna néha szoros, máskor lazább, de számára és számunkra is fontos szálakkal.

Ahogy múlik az idő, majd egyre na-

gyobb rátekintésünk lesz életére, munkásságára. A vaskos bibliográfia, amely 1994-ben készült, és a szegedi múzeum régészeti évkönyvében 2001-ig megjelent munkáinak sora tényszerűen bizonyítja, hogy mennyi minden érdekelte, és hogy milyen magas szinten művelte a tudományt. Megjelenésre váró munkáinak száma sem fog csökkenni, hiszen a félbemaradt tanulmányok – tisztelgésüként is az emléke előtt és megbecsülve barátságát – elkészülnek majd, és megjelennek gyászkeretes neve alatt, hűséges régi barátai, munkatársai gondozásában. Ha Róla beszélünk, eszünkbe jut, hogy a katymári kisbíró fia milyen messzire jutott térben – időben. Ő, aki a bajai múzeumnak nem csak régésze, majd igazgatója, hanem mindenese is volt, példaképe lett sokaknak, a város díszpolgára, közismert, megbecsült, mindenki Miska bácsija.

Nekünk, akik egyszerre voltunk tanítvá-

nyai, barátai és kollégái, nem csak az a feladatunk, hogy folytassuk a közös munkát, hanem néha emlékezve rá, megidézve picit görnyedt alakját, halk, de határozott hangját, derűsen felelgetve kedves mondásait, annyira jellemző mozdulatait,

egyszóval megőrizsük magunkban nem csak a tudóst, hanem az embert és a jó barátot is. Ezt tesszük az évfordulón, de ami legalább ilyen fontos: a dolgos mindennapokon. Kell, hogy ne csak érezzük, érezzük is: ahogyan a Duna levonuló hullá-

mai együtt vannak velünk, itt van közöttünk Kőhegyi Mihály – Miska bácsi is.

Vörös Gabriella  
a szegedi Móra Ferenc Múzeum  
igazgatója

## Bajai arcképcsarnok

### DR. MARGALITS EDE

#### 1849-1940

Nem Baja szülötte, Zágrábban jött a világra 1849. március 17-én. Margalits András szabó foglalkozású atya után horvát, anyja révén magyar származású volt. A római katolikus vallású ifjút – feltehetően a magyar nyelv pallérozása érdekében – a bajai gimnáziumba küldték, mivel ezen tanintézet nemcsak a bajaiak iskolája volt, a vidéki tanulók aránya akkortájt az 50-60%-ot is elérte.

Az 1860/1861-es tanévben írták be a nyolcosztályos, városi fenntartású, katolikus jellegű Királyi Katolikus Főgimnázium első osztályába. A régi iskolai anyakönyv tanúsága szerint tandíjmentességet kapott, s Gyurgyek Antal tanító, Baja 242. számú otthonában lakott. Az egyházi életpályára készülő, jeles tanuló Baján végezte el a főgimnázium öt osztályát. Negyedik korában kiváló előmenetelért és dicséretes erkölcsi magatartásáért a Ráday Mihály ügyvéd által alapított ösztöndíjból pénzjutalmat kapott. Arról nem szerezhettek adatokat, hogy a Baja városát 1865-ben elhagyó, kitűnő rendű tanuló a VI., VII., és VIII. osztályt hol végezte, mely tanintézetben érettségizett. Feltételezhető, hogy összevont vizsgát tett, mert bécsi egyetemi tanulmányait 1870-ben, 21 éves korában befejezte, és az 1870/1871-es tanévben már a bajai állami tanítóképző első tanáraiból álló testületnek lett rendes tagja, a „vidéki szláv nyelvek” oktatójaként. A Czirfusz Ferenc igazgató vezetése alatt működő, a tanítóképzés érdekében alapított tanintézetben egy évig tanított. A fiatal, kezdő tanárra azonnal – már november 25-én – rábízta „A bajai állami képzede tanártestület tanácskozmányai” jegyzőkönyveinek vezetését, majd a december 30-i rendes ülés dokumentuma szerint az



elnöklő igazgató javaslatba hozta, hogy állandó jegyző választassék, kinek teendője leendő az iskolai év folyamán tartandó tanácskozmányokról rendes jegyzőkönyvet vezetni. A tanácskozást követő döntést Margalits a jegyzőkönyvben így fogalmazta meg: „A határozat szerint a testület egyhangúan Margalits Edét jelöli ki s kéri fel e terhes hivatal viselésére.” Nemcsak vezette a jegyzőkönyveket, véleményét is nyilvánította és a tanítói póttanfolyam ügyében hozott rendelet folytán 1871. március 29-én – a jegyzőkönyv szerint – „... a II. dík osztályzatra a testület Margalitsot jelöli ki.”

Az 1871/1872-es tanévtől kezdve a bajai királyi katolikus főgimnáziumban lett a magyar irodalom tanára, de tanította a görög nyelvet és rendkívüli tantárgyként a franciát is.

Kezdeti tanárkodása éveiben sokoldalú

tevékenységet fejtett ki Baján, 1879. évi ittlétéig.

A budapesti egyetem bölcsészkarán doktori címet szerzett 1875-ben. Az illetékes minisztérium 1876-ban ösztöndíjjal Párizsba küldte, ahol egy évig a Sorbonne egyetemen tökéletesítette francia nyelvtudását.

A főgimnázium önképzőkörének 1871-től elnöke volt, 1872-ben önálló kötetben, Paul Károly nyomdájában kinyomtatta az iskolai önképzőkör diákjainak legjobb dolgozatait, verseit. Pályadíjakat is kitűzött, pl. a legjobb eposzi és szónoki munkákért, Tompa Mihály költészetének esztétikai fejtegetéséért. Az 1873–1874-ben megalakult ifjúsági segélyegylet alapszabályait is kidolgozta, vezetője volt az iskolai könyvtárnak. A hetvenes évek végén egy újabb megjelenő helyi újságban, a Baja című vegyes tartalmú hetilapban kezdett cikkezni, 1878. október 13-án a lap szerkesztője lett.

Bajai tanárkodása idején ismerte meg Juray Antal jómódú fűszerkereskedő Stróbertz Katalinnal kötött második házasságából 1855-ben született Izabella keresztnevű lányát. A 27 éves, immár doktori címmel is rendelkező tanár Baján, 1876. július 8-án, a Szent Péter és Szent Pál plébániatemplom oltárához vezette Juray Izabellát, ahol Berényi Dániel apátplébános előtt esküdtek örök hűséget egymásnak. Apósának, az akkor 547 számmal jelzett, közvetlenül a belvárosi templom melletti házában laktak – (ma: emeletes ház, földszintjén fűszer, csemegekereskedéssel) – ahol 1878. november 29-én megszületett fiúgyermekük is, aki a keresztségben az Ede, József utóneveket kapta, s a későbbiekben a jogászi pályát választotta.

Bajáról 1879. október 15-én a Zombor város által alapított magyar-szerb gimnáziumba került. A közoktatási minisztérium által a szerbek számára konteplált állami gimnázium 1872. november 11-én nyílt meg I–IV. osztállyal, majd 1876–1877-re új évfolyamok létrejöttével, fokozatosan főgimnáziummá fejlődött. Az intézmény első 25 tanára között volt dr. Margalits is, majd 1866-tól 1891-ig igazgatója lett. Zomborban is kitűnt iskola-szervezői munkájával kezdeményezője Zomborban – Újvidéken is – új gimnáziumi épület létesítésének. Igazgatóként előde – Radics György nevével – létrehozott 100 forint alaptőkével egy alapítványt, és különböző diákszervezeteket, melyek közül a legnagyobb létszámmal az irodalmi kör működött.

Szerteágazó iskolán kívüli tevékenysége közül említhető pl. hogy a zombori városi színház 1882. november 25-i ünnepélyes megnyitóján a bajai születésű, ifjabb ényi Dömötör Pál által ez alkalomra írt prologusát mondta el. A lírai költemény utolsó előtti versszaka a szerb-magyar testvériségről szól. Zomborban 1883. május 11-én alakult meg a Bács-Bodrog Megyei Történelmi Társulat olyan célokkal, mint a megyei régió régi korokból származó tárgyi emlékeinek gyűjtése, földrajzi, történelmi múltjának, jelenének, néprajzának, továbbá ismeretlen vagy lappangó dokumentumainak vizsgálata. A társulat első titkára Margalits lett. Már 1884-ben felhívást írt a megye lapjaiban egy megyei múzeum megvalósítása végett, a megyei múzeum érdekében címmel, mert a Társulat első feladatainak tekintette múzeum létrehozását Zomborban. Cikkének mottója volt: „A megyében a hazát szeretni, e mondatban van kifejezve korszerű haladásunk titka.” Felhívásának eredményeként jelentős számú adomány – melyhez Margalits is hozzájárult egy IV. Béla korából származó rézpénzzel – 1884-ben megalapozta a Társulat múzeumát, s később a zombori városháza földszintjén juttatott helyiségük. 1887-re már szűknek bizonyult a gyűjtemény tárolására. Margalits szerkesztette a Társulat évkönyveit, írta a titkári jelentéseket, részt vett az alapszabály kidolgozásában, történelmi repertóriumot közölt stb.

A zombori állami gimnázium igazgatójává történt kinevezése és ezen állással járó nagymértékű elfoglaltsága minden idejét lekötötte, így három és fél évig tartó titkári teendőitől megválni kényszerült, utóda Iványi István lett.

1891. szeptember 14-én kinevezték a budapesti horvát internátus igazgatójává,

majd 1895-től a budapesti egyetemen a szerb-horvát nyelv nyilvános rendkívüli, majd 1899. szeptember 11-én nyilvános rendes tanárává. Egyidejűleg megtették a dél-magyarországi szerb iskolák felügyelőjévé. A felügyeleti munka könnyebb végzése érdekében ismét Zomborba költözött. Hetenként utazott a fővárosba, hogy három napon át ott megtartsa előadásait az egyetemen. Zomborban saját háza, szállása (tanynája), baráti társasága volt. Margalits az első tanára volt az egyetem délszláv tan-székének 1915-ig, amikor nyugdíjba vonult. A professzor – a zombori Anyakönyvi Hivatal dokumentuma szerint – 1940. június 23-án, reggel 9 órakor hunyt el, 92 éves korában Zomborban, a Samko Radosavjevity utca 6. szám alatti házban. (Nem Budapesten, mint egyes források tudni vélték.) Zomborban temették el a Szent Rókus temetőben, ahol síremléke ma is áll.

A középiskolai tanárból lett bölcséleti doktor, a későbbi tekintélyes, jeles tudós, a budapesti egyetem tanára, irodalomtörténész, filológus, műfordító, író – aki a szlavisztikával is foglalkozott – meggyőződéses barátja volt a szerbeknek, érzelmei szerint magyarnak vallotta magát. Tiszteletbeli tagja volt a budai szerb polgárok által 1826-ban alapított, de már a XIX. század közepe óta Újvidéken székelő Matica Sprska (Szerb Anyácska) nevű szerb irodalmi és közművelődési egyesületnek. Hithű katolikusként a katolikus írók és hírlapírók érdekvédelmére alapított Országos Pázmány-Egyesület elnökévé választotta.

Több kitüntetésben részesült, 1884-ban például a koronás arany érdemkereszttel királyi elismerést nyert, 1902-ben a Szent Gergely-rend lovagkeresztjét kapta meg.

Írásai a Baja c. lapban, Bács-Bodrog vármegyei újságokban, a bajai és zombori főgimnáziumok értesítőiben, a Magyar Nyelvőrben, az Egyetemes Filológiai Közönyben, a Pesti Hírlapban, a Katoli-

kus Szemlében, a Századokban, az Etnográfiában, a Budapesti szemlében, a Nyelv-tudományi Közleményekben, a Magyar Államban és a Zombori Történelmi Társulat évkönyveiben jelentek meg.

Sokirányú tudományos munkásságot folytatott. Fontosabb irodalomtörténeti, nyelvészeti munkái és műfordításai: Az ellenállás és rombolási ösztön (1875), Párhuzam Vörösmarty és Arany mint eposzköltők között (1875), Egy lap Baja sz. k. város történetéből (1875), Emlékbeszéd Deák Ferenc felett (1876), Lucanus Pharsaliája (1876), Bácskai közmondások és szólásmondások (Türr Istvánnak ajánlva, 1877), Hősi eposzok meséi a világirodalomban (középkorai segédkönyv, 1881), Három év után (Feszélyek és hírlapi cikkek, 1884), Zrínyi Miklós a költő (1893), Pater Lukács a sólyom, Szlavónia felszabadítója (1894), Szlavónia felszabadítója (1894), Florilegium proverbiorum anniversariae, latinitatis, Proverbia, proverbiosae, sententiae gnomaeque classicae, mediae et infimae latinitatis (13.458 közmondást tartalmazó mű, 1895), Csengics-Szmail aga halála (Mazsuranity Iván horvát költő eposzának – fő művének – fordítása, 1896), Emlékbeszéd Szabó István magyar hellenista fölött (1897), Zrínyi Péter és Frangepán Katalin (1897), A rigómezei ütközet (szerb népdalok fordítása, 1899) Horvát-magyar és Magyar-horvát zsebszótár (1899),

Egyik – talán legkiemelkedőbb – műve a Magyar közmondások és közmondás-szerű szólások című munkája, mely 1897-ben jelent meg. (Gyűjtését 1864-ben kezdte el, 11 nyelvre terjed ki, 20 ezer közmondást tartalmaz. Az Akadémiai Kiadó 1991-ben reprint sorozatában ismét megjelentette.) Kéziratait a Zombori Történelmi Levéltár őrzi, önálló személyi fondban.

Bánáti Tibor

## A MAINZI MÁGUS

Móra Ferenc egy remekbe szabott esszéjében olvastam először a „hajnal-ember” kifejezést. Azokra a nagy egyéniségekre alkalmazza, akiknek szelleme hajnali pirka-dásként világítja be az emberiség jövőbe vezető útjait. A sors azonban a szellem e lángoszlopait ritkán részelteti az érdemükkel valamelyest is arányos elismerésben.

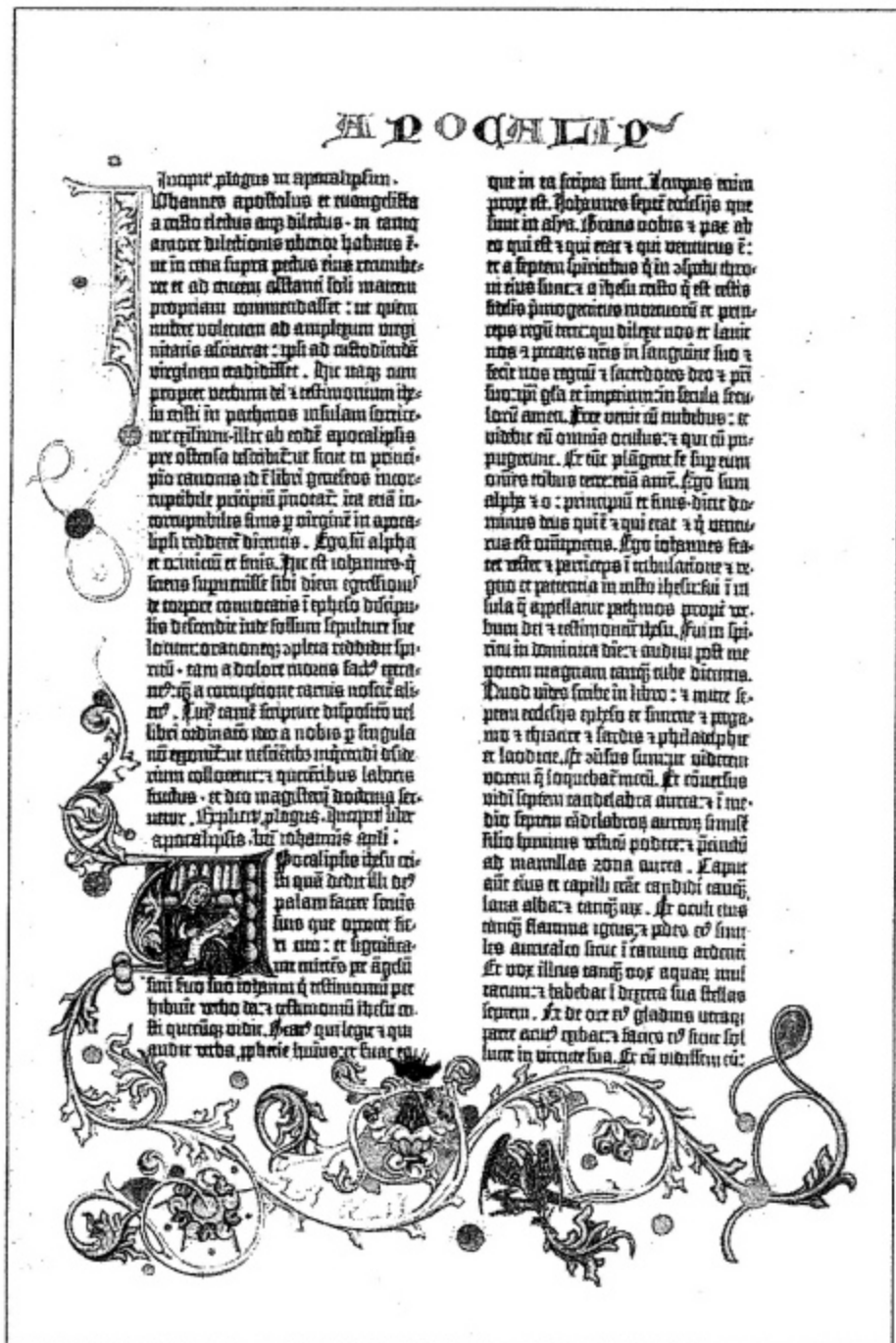
Nincs ez másképp a kultúrtörténet azon óriásának esetében sem, akit Mainzban, a Geinsfleisch család Johann keresztnéven anyakönyveztetett a XIV. század utolsó évtizedében. Az eredeti okmányok elpusztulása következtében ugyanis csak hozzávetőleges pontossággal tudjuk, hogy 1394. és 1400. között született a mainzi patríci-

uscsalád gyermeke, aki a krónikáírók átke-  
resztelő hajlama jóvoltából Gutenberg né-  
ven vált világhíressé.

A könyvnyomtatás elvét tulajdonkép-  
pen már hat évszázaddal korábban felfe-  
dezik a kínaiak. Krisztus után 868-ban  
Távolkeleten állítják elő egy buddhista  
vallásfilozófiai mű fa nyomdútról sok-  
szorosított példányait. Csakhogy a kínai  
írás jellege a nyomdatechnika fejlődését  
zátonyra futtatja. A nagy keleti kultúra  
ugyanis képrászt fejlesztett ki. Egy fogal-  
mat – vegyük például az almafát – nem  
hat betűből álló szóval, hanem egy ábrával  
fejez ki. Ezért az írásjelek száma már Kr.  
u. 500 körül 20 000; később 45 000 darab-  
ra szaporodik. Ily sok jel esetén a tusrajzo-  
ló tolla sebesebb és gazdaságosabb üzemű  
a szedőasztalnál dolgozó nyomdászénál.

A középkor során a kódexmásoló bará-  
tok is a kézirás technikájával dolgoztak.  
Gyönyörű kalligráfijú, pazarul illusztrált  
fóliánsok kerültek ki a kolostorok írószobáiból,  
csakhogy szerfelett korlátozott  
példányszámban. Egy ügyes kezű szerze-  
tes teljes életműve sem lépte túl az egy-két  
tucatnyi másolat előállítását. A jelentő-  
sebb könyvtárral bíró klostromok száma  
Európában a 20-at sem érte el. Egy jellem-  
ző adat: 1480-ban Mátyás király budai  
Bibliotheca Corvinianaja az Alpoktól  
északra eső Európa legnagyobb könyvtára  
volt. A nagyhirű gyűjtemény köteteinek  
számát a mértékadó becslések 2000–2500-  
ra teszik. E számadat jól érzékelteti, hogy  
a szellem kincseinek legjava, az emberi  
tudás gyümölcsei, csak egy elenyésző ki-  
sebbség számára voltak hozzáférhetőek. E  
korban csak egyetlen nyilvános könyvtára  
volt a kontinensnek, a firenzei Laurenziána.  
A Nagy Medici, Lorenzo il Magnifico  
ugyanis magánkönyvtárát polgártársai  
számára is megnyitotta. Egy óvatossági  
rendszerrel azért alkalmazott: az értékes  
köteteket kölcsönözni nem lehetett, és a  
spontán privatizálást megakadályozandó,  
acéllánccal az olvasóasztalhoz pányválták  
ki a kódexeket.

Johann Gutenberg zseniális felismerése  
az, hogy a latin abc kisszámú írásjele kö-  
vetkeztében e szimbólumok öntéstechni-  
kával nagy példányszámban állíthatók elő.  
Egyenként elmozdíthatóak, átcsoportosít-  
hatóak, tehát tetszés szerinti munka ki-  
szedhető belőlük. Egy időigényes munka-  
fázist, a szedést követően módszere ezer-  
nyi könyvpéldány gyors előállítására al-  
kalmos. Bár a korabeli könyvsajtók elég  
primitívek, néhány hét alatt mégis tucat-  
nyi szorgos másolóbarát évszázadnyi  
munkáját végzik el. Gutenberg már 1445-



Egy lap Gutenberg 42 soros bibliájából (1455)

ben kifejleszt egy olyan kézi öntőgépet,  
mely óránként 100 ólombetűt állít elő.  
Munkatársa, Konrad Sasbach esztergályos  
pedig olyan sajtógépet konstruál, mely  
több kiszedett oldal egyszerre történő ki-  
nyomtatására alkalmas. Egy forrás szerint  
555 éve jelenteti meg első nyomdai termé-  
két, egy kalendáriumot.

A Gutenberg-féle nyomda termelékeny-  
sége pontosan nem becsülhető meg. Azt  
tudjuk, hogy leghíresebb könyvét, a Bibli-  
át 1455-ben 185 példányban nyomtatta ki.  
Mivel ez a kiadvány küllemében a kóde-  
xeiket kívánta utánozni, a szövegviszta-  
adáshoz okvetlenül szükségesnél sokkal  
több, 290 írásjelet alkalmazott.

Bármily meglepő, de tény, hogy a  
könyvnyomtatás óriási jelentőségét a leg-  
szélesebb látókörű kortársaknak is csak

que in ea scripta sunt. Quibus enim  
propterea. Johannes baptista dicitur que  
sunt in alia. Iste vero uoluit et pax ad  
eo qui est et qui erat et qui uenturus e-  
re a septem spiritibus qui in agnibus thro-  
ni eius sunt. et ihesu christo qui est sedes  
sedis pater genitor mensura et pater  
opus regni regni dilectus uos et laus  
nos et pater uos in sanguine suo et  
fecit uos regni et factores deo et pater  
suo qui est et imperator in gloria sua  
suo amen. Iste uenit ad mundum: et  
uidetur cum omnia creata: et qui est pro-  
pugnator. Iste uenit plangere se super  
omnes tribus terrarum am. Iste uenit  
alpheus et o: pater qui et filius dicitur  
minus uos qui est et qui erat et qui uen-  
urus est uenturus. Iste iohannes facit  
uideri et participare in uoluntate et re-  
gno et paterna in uoluntate ihesu christi in  
sua qui appellatur pater uos propter  
hunc dei et uoluntate ihesu christi. Iste in spi-  
ritu in dominum dicit: audite post me  
uocem magnam canit uos dicitur.  
Quod uides scribe in libro: et nunc se-  
pau ecclesia episcopo et uocem et pater  
et thias et factus et phylax et  
et laudare. Iste uenit in uoluntate  
uocem qui sonabat me. Iste uenit  
uideri septem uoluntate auctore et uo-  
dit septem uoluntate auctore simul  
filio hominis uenit uoluntate: et pater  
et uoluntate zona aurea. Iste uenit  
aut eius et capilli eius candidi et uocem  
lana alba: et canis uocem. Iste uenit  
uocem et uocem ignis: et pater et uoluntate  
lana aurea hunc et uoluntate uocem  
Iste uenit uocem uocem aqua: et uoluntate  
uocem: et habebat in dextera sua stillicem  
septem. Iste de ore eius gladius uocem  
pater eius quibus factus est sicut sol  
lucet in uoluntate sua. Iste uenit uocem:

egy része ismeri fel. Az említett Lorenzo  
di Medici minden idők legegységesebb  
szellemei közé tartozik. Éles szeme a ti-  
zennégy éves Michelangelóban felismeri a  
zsenit, és nagyvonalú pártfogása teszi Fi-  
renzét a renaissance pártatlan virágzásának  
központjává. Gutenberg műhelyének ter-  
mékeivel szemben azonban határozott el-  
lenszenvet táplál. Nagyhirű Laurenziájá-  
nak kincsei közé – melynek még olvasó-  
padjait is Michelangelóval terveztet meg  
– csak fanyalogva fogad be néhány tucat-  
nyi nyomtatott könyvet.

A kezdeti sikerek feletti öröm szétfosz-  
lása után Gutenberg szerfelett hányattott  
sorsra jut. Működik Mainzban, Eltvil-  
ben, Strassbourban, majd ismét Mainz-  
ban. Élete alkonyát anyagi bukás, csőd,  
majd perek sorozata felhőzi be. Kortársai

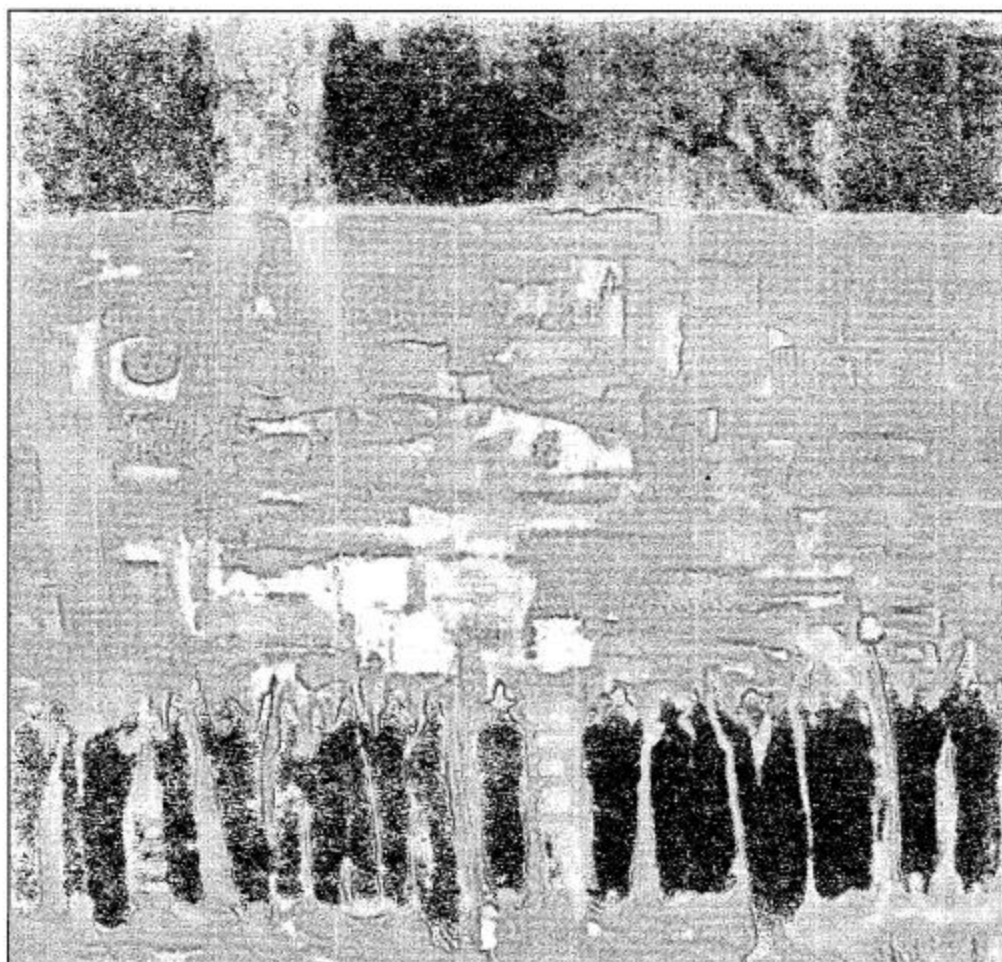
közül talán csak egy nagyszívű pap, Adolf nassauai érsek fedezi fel a megkeseredett öregember homlokán a zsenialitás jegyét. Elszegényedve, megnyomorodva, a nagyúr oltalmában éli le utolsó éveit a hitelezőtől szorongatott feltaláló.

A nagy mű azonban a mester halála után teljesebbé válik. Az ókor nagy kultúrái vagy a középkor irodalmának kincsei csak pár tízezer kiválasztott zárt körének nyújtották a

legmagasabb rendű szellemi élvezetet. A tudomány sem lépett ki az egyetemek előadó termeinek szűk falai közül. A tudomány és irodalom csak Johann Gutenberg találmánya révén vált az emberiség közös kultúrkincsévé. Az egykori rézmetszetről tűnődve ránk pillantó aggastyán szelíd öregembernek látszik. A látszat csal. A kisé melankolikus tekintetű, finom öregúr 555 éve minden idők legnagyobb szellemi forradalmát indította útjára.

Az ókor és középkor írásban fennmaradt kultúrkincsét a legmerészebb becslések is csak néhány tízezer példányra teszik. A mainzi mester halála után harminc évvel már kilenc millió nyomtatott könyvből szerezhette meg és bővíthette ismereteit a tudásra szomjazó szellem.

*Dr. Dániel József*



*Siratófal*

## B. Mikli Ferenc festőművész kiállítása a Nagy István Képtárban

A kiállítás kapcsán a művek ismertetésén, esztétikai értékelésén túl szükséges és indokolt az alkalomról és a bemutatkozás helyéről is említést tennünk. Az apropó az 1921. november 28-tól eltelt nyolc évtized. Az anyakönyv születési dátuma azon-

ban megtévesztő, mert a kiállító művész – szinte egész Baja „Feri bácsija” – alkotói pályájának éppen az utóbbi évek jelentik a legdinamikusabb szakaszát. Nemrég fejezte be az általa „felfedezett” görögkeleti kápolna gazdag áradású bibliai jeleneteit,

szenteket megjelenítő seccoit. (Egyéni ikonográfia, ökonomikus újításaként békeesen együtt élnek a kápolna falain az ortodoxia és a katolicizmus szentjei.)

A kiállítás helye, az egykori Vojnich kúria pedig azért bír jelentőséggel, mert ebben az épületben volt egymás mellett mintegy öt évtizeddel ezelőtt a Mester, Rudnay Gyula és a tanítvány, tanártárs, B. Mikli Ferenc műterme. Ezekre a művészettörténeti „patinájú” falakra kerültek a mostani kiállítás festményei.

Amennyire nem lényeges B. Mikli Ferenc esetében a születési dátum, ugyanakkor nagyon is fontos a születés helye, Baja, ahol a képzőművészeti főiskolai évektől eltekintve megszakítás nélkül él és alkot. Egyetlen szóval jellemezve művészi magatartását és etikáját a hűséget érezzük leginkább találónak. Olyannyira kötődött a szeretett városhoz, hogy lemondott a főiskolai karrier lehetőségéről, tanársegédi állásáról, sőt sikerült Mesterét is Bajára csábítania. Együtt hozták létre a bajai képzőművészeti akadémiát és szabadiskolát, ahonnan olyan ismert művészek kerültek ki mint Udvardi Erzsébet, Szurcsik János, Osváth Mária, Cs. Nagy András, Weintrager Adolf, Bakay Erzsébet, Széchenyi Lenke.

B. Mikli Ferenc esetében azonban nemcsak életének meghatározó kerete, környezete Baja, hanem szinte törvényszerűen alkotói világának nagyobbik részét is a város és a környéki táj, valamint a benne munkálkodó, azt alakító ember képezi. Körbe járva a kiállításon önkéntelenül is August Renoir, a jeles francia impresszionista festőművész megállapítása jut eszünkbe. „Ha jól ismered a házad tájkát, elmélyedhetsz a dolgokban”. Nem kérdéses, hogy a kiállító művész nagyon jól ismeri a háza tájkát, és elmélyülten jeleníti meg annak természeti és emberi világát. Nem jelent ez azonban valamilyen merev el- és bezárkózást. Nyitott szemmel járja a világot, és benyomásainak, élményeinek lényeglátó



summázatai a kiállításban megtalálhatók. Elég itt közelebbről a tokaji, balatoni, távolabbról a hispaniai, jeruzsálemi és velencei fogantatású festményekre utalnunk.

B. Mikli Ferencet a hűség nemcsak a szűkebb hazához, hanem az egyetemes művészet évezredek hagyományához is köti. Tradíció-tisztelete és vállalása abból a nagyon szép Ady-gondolatból táplálkozik, hogy mindannyiunkban él még a XXI. század elején is az „éhe a szépnék”. Ez esetben természetesen a megállapítás nem a mindennapi, hanem a művészi kifejezés gondolatgazdagságára, művészi szépségére, esztétikai értékére vonatkozik. A hagyomány továbbélése nála első sorban a művészi magatartásban és etikában tölt be meghatározó szerepet. Így egész munkásságának jellemzője a tájszeretet, a humanizmus. Merít azonban a megjelenítési módot illetően is a múlt értékeiből. Nem idegen tőle a szélesívűen értelmezett realizmus sem. Ennek keretében azonban nem másolja, hanem egyénileg átírja, újjáteremti műveiben a látott világot. Az őskeresés eléggé általánosan elterjedt szokásának engedve állapíthatjuk meg, hogy B. Mikli Ferenc az alföldi realisták, még közelebbről a tisztelt Mester, Rudnay Gyula forrásából merítve, Nagybánya szellemisége által is gazdagítja alkotói vénáját.

A kiállítás jó áttekintést nyújt a festőművész eddigi alkotói pályájáról. Miután B. Mikli Ferenc életműve egységes, és ezt a rendezés is tiszteletben tartotta, az árnyalati különbségek által az egyes művek erősítik egymást a Vojnich kúria falain.

Külön is figyelemre méltó fejezetét képezi az oeuvrenek az önarckép sorozat. A 21 éves korban festett első portrétól a legutóbbi arcképekig jól követhető nyomon „az idő múlása”, az évek nyoma, az árkok mélyülése, és ezek nyomán a jellem és karakter alakulása. Az arc kontúrvonalainak és architektúrájának hangsúlyos volta életfilozófiai jelentéssel bír: a világnak adott rendje van és azon belül kell megtalálni és kiteljesíteni magunkat. A kiállított portrék arról vallanak, hogy az alkotónak sikerült megkötnie a világgal a maga külön-békéjét. Nincs igénye döntő, forradalmi változásra, csak alkotói nyugalmat, megértést és békességet szeretne. Azt, hogy belső békénknél milyen fontos eleme a transzcendentalitás szuggesztív és meditációra készítő Önarckép korpuszsal c. festménye által tolmácsolja. Az önportrékon túl, egyéb arcképein is biztos, lendületes vonalvezetéssel, lényeglátó summázással hozza felszínre, bontja ki az ábrázoltak egyéniségének egyedi jegyeit.

Szagrális művei sorában is komoly helyet foglalnak el a Krisztus mártíromsága által ihletett festmények. Az Utolsó vacsorán az általánosan elterjedt hosszanti asztal melletti elhelyezést körfomára változtatva bensőséges és emberközeli hatást sikerült elérni. A Siratófal megalkotásánál élt a sötét-világos kontraszt drámai lehetőségével. Az igazi „főszereplő” azonban az egymásra helyezett nagyméretű mészakőtég-lákból képezett fal, amely egy nép-évezredek elnyomottságának, kirekesztettségének, fájdalmának hordozója. A temetők világa is ebbe a gondolatkörbe tartozik. Utazásai során nem mulasztotta el felkeresni a végső nyughelyeket. Nemcsak megnézte azonban a sírkerteket, hanem meg is örökítette élményeit. (Spanyoltemető, Olasz temető). Az épített (síremlék, kereszt) és a természeti (fák, bokrok) elemek jelentésseljes hangsúllyal komponáltak. Kifejezve ezáltal az örök törvényt, hogy magunk is a természet körforgásának és egyben mulandóságának részesei vagyunk. Ezen túl a finom nüanszok által sikerült az eltérő helyszínek atmoszféráját is megjeleníteni. A trecento hittel-lélekkel teli világát idézte meg Fra Angeliconak szentelt vásznain. A Hívők-ben az elhivatottságon túl a szigor, sőt már-már a dogmatizmus véglete is jelen van. Az Élet triptichon érzélgősség nélkül, de mélyreszántó érzelmi gazdagsággal fejezi ki életünk egyik legnagyobb értékét a családi, szülő-gyermeki szeretet. (Ember-ábrázolásaival kapcsolatban külön és hálás feladat lenne a kezek érzelem kifejező erejéről értekezni).

A motívum szinte azonos, mégis fényvényi távolság választja el egymástól a Madárijesztőt és a Miért-et. Az első szántóföldek szokott foltos, rongyos, kócos, kicsit humorba is mártott „örtállója”. A Miért vi-

szont egyszerű eszközökkel és egyetlen ember elesettsége által százazrek tragédiáját fejezi ki pátosz nélkül, megrázó, szívbe markoló erővel. Kevés háborúellenes képzőművészeti alkotás létezik, amely ennyi hittel, elszántsággal és tömönatos egyszerűséggel mutatná meg a pusztítás értelmetlenségét, szörnyűségét és foglalna egyértelműen állást az élet tisztelete, értelmessége mellett. (És milyen fájdalmas, hogy a mű még ma, két világháború és sok-sok helyi öldöklés után is tragikusan időszerű!)

A tél változatos, többoldalú megközelítésre ihlette a művészt. Az egyik alkotásán a külső és belső világot, az enteriört és a havas utcát nem választja el, hanem összeköti az ablak, érzékeltetve, hogy az otthon melegében és a természeti környezetben egyaránt találhat örömet az ember.

A tárlat vége felé jól elhelyeztetten a művészet birodalmába emel fel bennünket. Az Óriások Lépcsője. A nyelvi játékon túl Sansovino szobrai és a hozzájuk vezető architektúra monumentalitása utal az itáliai művészet nagyságára, rendkívüliségére. A faktúra könnyedsége, a színek világossága a mediterrán nyitottságot, életszeretetét idézi meg.

A kiállítás összbenyomásaként állapítható meg, hogy B. Mikli Ferenc őrizve újjító festőművész. Klasszikus magatartásbeli és etikai alapokra építve a megjelenítésben saját, önálló, individuális útját járja és teszi teljesebbé, gazdagabbá nemcsak Bajai kultúráját, hanem az egyetemes magyar képzőművészetet is. A kiállítás kapcsán is kívánjuk, hogy hosszú időn át járjon még megtalált alkotói útján a művészszerető közönség örömeire.

Dömötör János

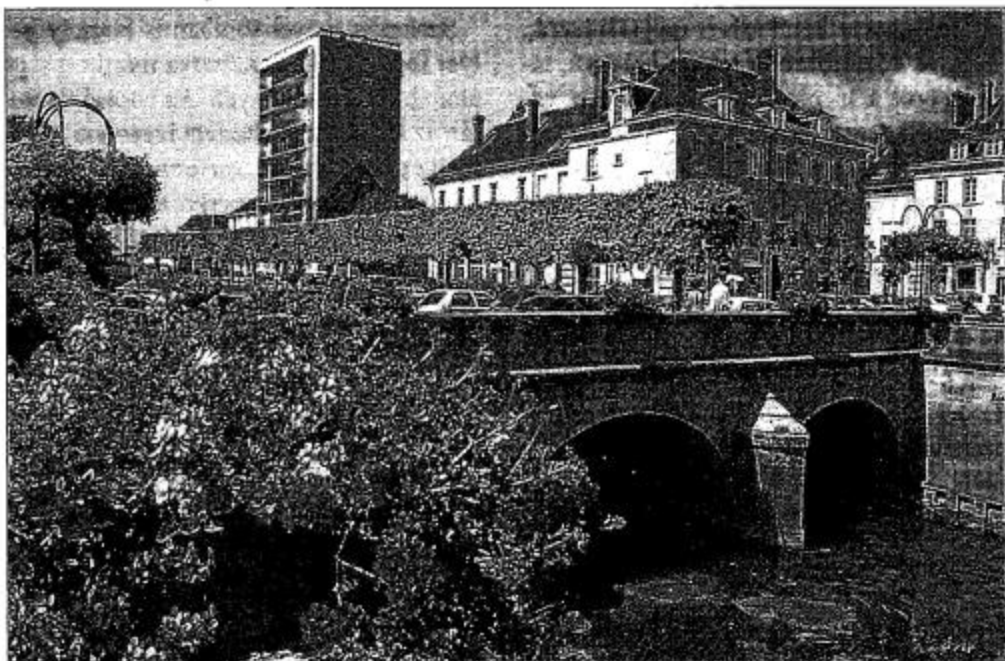


Utolsó út

## A BajArgentán Egyesület köszönti az érdeklődőket!

Baja francia testvérvárosában, a normandiai Argentanban tavaly április óta civil szervezet is támogatja a két város lakóinak közös kezdeményezéseit. Az alapítók elhatározták, hogy a hivatalos csatornák mellett magánúton is keresnek majd olyan utakat, amelyeken eljuthatnak bajai emberekhez. Azóta rendszeres foglalkozásokon tájékozódnak Magyarországról, és tanulnak: magyarul. Feltett szándékuk, hogy minden arra vetődő vagy odainduló bajait jól tartsanak, befogadjanak és támogassanak.

2001 novemberében Baján is sikerült létrehozni a BajArgentán Egyesületet, hasonló célokkal és hasonlóan eltökélt résztvevőkkel. Az alakuló közgyűlésen elnöknek választották dr. Cserjés Sándort, elnökhelyetteseknek Ferencz Ildikót és Saághyné Frémer Jusztiánát, titkárnak Kissné Pálfi Ildikót, gazdasági felelősnek Bánáti Tibornét. Azóta két összejeövetel és



### ARGENTAN

néhány közös nyelvvóra kapcsolja még össze azokat a bajaiakat, akik az elmúlt években a hivatalos delegációk utazása révén bekapcsolódtak a testvérvárosi kapcsolatok erősítésébe. A tagok örömmel nézték végig a tavalyi, argentin találkozók felvételeit, és várják francia ismerőseik érkezését. Az argentin delegáció tagjai júliusban, a halászléünnepre érkeznek, és egy hetet maradnak nálunk. A városháza gondoskodik a fogadásukról, a programajánlatokról, de igazából ez lesz a legjobb al-

kalom arra, hogy bárki ismeretséget szerezzen magának! Aki szeretné tehát, hogy személyes kapcsolatai legyenek argentinakkal, s vállalja, hogy befogad egy hétre a családjába egy-két idegent, fontolja meg jelentkezését. Minden érdeklődőnek azt ajánlhatom, hogy fogadási szándékát jelezze a városházán Kissné Pálfi Ildikónál, a nemzetközi kapcsolatok referensénél, aki egyben az Egyesület titkára is.

S. F. J.

## Láttuk Szent Mihály Hegyét! És jött a dagály!!

Normandia pünkösdi után a legszebb – legalábbis mi, akik május végén csodálhattuk meg a színpompás rododendombokokat Argentantól a tengerig, mi így gondoljuk. Meg azt is gondoljuk, hogy Párizs valóban megér egy misét, és mind a heten örülünk, hogy sikerült eljutnunk a messzi Franciaországba. Hála az Európai Unió támogatási programjainak.

Az Európai Unió tagállamai hatalmas összeget fordítanak arra, hogy a tagállamok és a csatlakozásra készülő országok polgárai személyes kapcsolatokat építhessenek ki, azaz, hogy módjuk legyen egymáshoz elutazni, oktatási, kulturális és persze gazdasági kapcsolatokat teremteni. Különös jelentősége van számtalan lehetőség közül annak, amely a fiatalokat érinti a Socrates-program keretén belül a Comenius-akciók az európai oktatási együttműködést szorgalmazzák oly módon, hogy a résztvevő iskolák közös terveinek megvalósítását finanszírozzák.

A Bányai Júlia Kereskedelmi és

Vendéglátóipari Szakképző Iskola tanárai és diákjai második éve dolgoznak együtt 3 külföldi iskolával az európaiság témájában. A közös projekt ötletgazdája Pierre Silliére, az argentin Collège Notre-Dame angoltanára, a másik két iskola a németországi Salzwedel és a csehországi Dobruska gimnáziuma.

Ősszel Baján találkozhatnak a partnerek, tanárok és diákok, most pedig a Bányai hét fős delegációja repülhetett Párizsba, hogy aztán vonatra szállva érkezzen meg a vendéglátókhoz.

Mindnyájunknak örök élmény marad, hogy láthattuk, hogyan élnek francia vendéglátóink, hogyan zajlik náluk a tanítás, milyen ott a menza, és milyen egy jellegzetes francia ételsor. Megkóstoltuk a tenger gyümölcseit, a camembert sajtokat, az illatos süteményeket, az eredeti Croissant-okat és az almabort, a pommeau-t meg – mértékkel – a calvadost. Barátaink elvittek minket Normandia és Bretagne tengeröblébe, ahol láthattuk a világörökség egy da-

rabját: Mont St. Michel szigetét. Különlegességét két páratlan érték adja: a szárazföld része, amikor apály van, és sziget, amikor dagály idején a tenger körbemosza. A világon a legnagyobb árapály különbségét itt mérik. 5 és fél méter az átlagos vízszíntingazodás. Még körbejártuk az emelkedés idején, aztán mikor felértünk a csúcsára, és beléptünk volna a bencés apátság templomba, elcsodálkoztunk, mert addigra már tengervíz mosta nyomainkat!

Voltunk Caen-ban, Alsó-Normandia központjában, a Mémorial nevű Békemúzeumban, amely az 1944-es partraszállás emlékére készült, és a háborúk borzalmainak felidézésével minden látogatót toleranciára és az emberek iránti tiszteletre nevel.

Az argentin városvezetés is fogadta küldöttségünket. Mind a testvérvárosi kapcsolat ottani vezetői, mind delegációnk őszinte köszönetet mondott az iskolai projekt megvalósításában nyújtott támogatásért.

Az utolsó napot Párizsban tölthettük, megnéztük, amit mindenki szívesen látna,



## A „CSORGATOTT MÉZ”

Május 1-jén nyílt meg a Gemenc Erdő- és Vadgazdaság Rt. Pörbolyi erdőszete RA-FA üzemének területén a Gemenc Méhészeti Gyűjtemény. A Baja és Körzete Méhészklub a Tolna megyei méhészek közreműködésével gyűjtötte össze a méhészet múltját és jelenét bemutató kiállítást. Az alábbiakban az avató előadás bővített változatát közöljük.

A méhészet az őskortól kezdve, s a magyarság történetében is mindig nagy jelentőségű volt, de maradunk szűkebb hazánkban. A mézet eleink is szerették, hisz a cukor megjelenéséig az egyetlen édesítőszer volt. Jelentőségét mutatja, hogy századokkal ezelőtti összeírásokban a ház, szántó-föld, ló, szarvasmarha, sertés mellett felvették a méhkasok számát is, és a jobbágnak adóznia kellett utánuk, esetleg még méhsert is kellett beszolgáltatnia. Bár sokszor letagadták, hisz adót már akkor sem szívesen fizettek, de vannak adatok több száz családos méhesekről.

Ez a vidék különösen kedvezett a méhészkedésnek. A lecsapolások, a 19. sz. előtt, egész más világ volt a Sárközben. A Duna áradásai a természetes és mesterséges fokon keresztül lassan öntötték el az árteret, és fokozatosan vonult vissza a víz. A fák akkor még nem álltak ilyen szép sorban, hanem ritkás ligetek, gyümölcsösök, szénáskertek, szállások, ártéri tavak, vízfolyások között szabadon legelésztek a háziállatok.

Az erdei fák odvában élő méhek jó idő

esetén már februárban kezdték a hordást az égerfa barkáiról. Következett a szilfa, „virágzaskor annyira ellepik a méhek, hogy az ágak hegyei mind meghajolnak.” - írja egy kortárs Aztán a füzek, malátok is gazdag méhlegelőt biztosítottak, majd a kőrisfa, szedres-aljú tölgyerdők, bodzások, a mocsári virágok, vízililiom, gyékény (sok virágpor!), gólyahír, kutyatej jön sorra. végül az ártéri gyümölcsfák elhúzódo virágzása nagy jelentőségű nektár- és virágpor forrást jelentett. A nyárfákról sok ragasztóanyagot hordhattak, amit a lépépítésnél használtak fel. De még a fákon megtelepedő tetvek, bolhák és tücskök édes váladékát, a mézharmatot is gyűjtötték. A párásság használt a nektárnak, ugyanúgy a szántókon a harmat.

De miként zajlott ez a méhészkedés a gyakorlatban? A kezdetben volt a mézrablás, amit követett az erdei méhészkedés. Az erdei ember véletlenül is felfedezhette a fák odvában lakó méheket, hisz azok a pudvás fának a morzsáját kihordták, erről tudni lehetett, hogy a közelben vannak, de kereste is. Egy tisztás közepére kített egy kis mézet, rövidesen meglepték a méhecskék. Most vagy megfigyelte, hogy merre repülnek, vagy néhányat megfogott, pl. egy belül bemérezett kast helyezett ki, bejárata csak egy nádszál volt. Ezen a méhecske bement, de kijönni már nem tudott. Aztán kis szarudobozba tette, s egyenként engedte ki, ahogy követte röptüket.

a Notre-Dame-t, a városházát, a Louvre hatalmas épülettömbjét, a kilátást az Eiffel-toronyból, és emlékszik a lábunk is, milyen hosszú a Champs Élysées, míg a Diadalívhez elérünk a Concorde tértől!

Három tanár és négy diák utazására sikerült a Socrates-program keretében nyert összeget felhasználnunk, s reménykedünk abban, hogy az együttműködés a következő tanévben is folytatódhat.

Bárhogyan alakul is, az emlékek, tárgyak és fényképek mellett megmarad élő tanúságként két gyümölcsfa Argentinban: az a cseresznyefa és meggyfa, amit innen Bajáról vittek el csemeteként Pierre Silliere és felesége. Ha mindnyájan úgy gondozzuk és ápoljuk kapcsolatainkat, mint ahogyan ők azokat a fákat, akkor hosszú virágzásra és dús termésre számíthatunk.

Saadghyné Frémer Jusztna

Ha megtalálta az odút, vagy kiirtotta a méheket, és kiszedte a mézet, vagy - és később már ez volt a gyakoribb - dobolással, füstöléssel elzavarta, míg a lépeket kiszedte. Vághatott ajtót is az odú oldalán, legközelebb már innét nyúlhatott be, ilyenkor keresztrel megjelölte a fatörzset, ezzel tulajdonába került, de kivághatta a fát, és a méheket tartalmazó részt, a köpűt hazavitte. Gyékénykasba is átdobolhatta, s így alapított méhest magának.

Mohácson 1764-ben Kersikapa Fülöp állítja, hogy előző év tavaszán egy bizonyos nyárfában méhet talált, tövét a szokott keresztrel megjelölte, de Horváth Ferenc esküdött többet magával a mézet kiszedte, részben ott megették, más részét elvitték, a méheket pedig kasba vervén magukkal vitték. A tanács úgy határozott, hogy mivel „az olyan dolgok, melyek annalélte senkié sem voltak, az első megtalálólé legyenek.” Horváth adja vissza a méheket, vagy fizesse meg. Egy másik panaszos elmondja, hogy három keresztrel jelölte meg a fát, melyből már két rajt fogott, az alperes kivágta és elvitte. Kötelezik, hogy az anyaméhet adja vissza.

Holub József írja a török utáni időkről Tolna megyéről: a méhtenyésztés elég nagy arányokban folyt, főképp a megye keleti felében. A Duna árterében ugyanis különösebb gondot nem igényelt, mert kásokat könnyen köthettek a bővíben lévő fűzfavesszőből és gyékényből, a rétek ezerféle virága pedig nagyszerű legelőt adott a méheknek.

A csúcsos, kúp alakú gyékénykasokat a házuk közelében, vagy valahol az er-

dőben, a szállásokon vagy a gyümölcsösben, a szőlőben állították fel, egyszerűen a földtöltésre tették, s ha úgy látták, hogy a méhek szorgalmasak, gödröt ástak alá, néhány ágat tettek keresztbe, hogy a függőlegesen épített lépeknek legyen helyük. Megtörtént, hogy egy hét alatt a gödröt is beépítették, és meghordták a méhek. A méhest aztán bekerítették az állatok ellen, télen be is takarták. Fél-tetős, elől nyitott színt is építettek főleg az öregek foglalkoztak gondozásukkal. A népes méhcsalád már májusban rajt ereszt, de sem az új, sem a régi raj abban az évben már nem sok mézet ad. Ezért a méhészt hagyott néhány magló kast, a többinél a lecsüngő lépek alján lévő anyabölcsőket levágta. Ha a rajt be akarta fogni, egy kast kipörkölt, mert üresen megdohosodnak, a lángcsóva megolvastja a kasban maradt viaszt, ennek illata kívánatosá teszi a méhek számára, könnyű belerázni.

Sok mágiikus eljárást ismertek, melyeket a méhészkönyvek is közöltek. Íme néhány. Tavasszal, mikor a kas dugóját kiveszik, azt a zsypetűbe kell dugni, vagy a kas alá tenni. Csukafogon vagy farkasgégén kell kiereszteni. Méhcsípés orvoslása: 10-12 méhet faolajban kell áztatni, ezzel kengetni a csípést. Himlő gyógyítására szín mézzel kell tartani, melybe csukafogat, veres posztót, töviskes disznó porait kell keverni. „Asszonyi-állatot Tavasztól fogva Szent Mihály napig bé ne ereszd a méhesedbe...semmi pedig hamarabb meg nem rontja a Méheket, mint az Asszony, kivált hónapszámos, ha a rajt kasba üti. A Méhes kertben tsúszva mászkálván, ott gyomlál a Méhek tanyája körül”. Mindenféle rontás ellen védett a karóra tűzött lókoponya. A pénzen vett méhcsaládon nincs haszon, ezért búzával cserélték. A méh Salamon király bogara, ezért nem megdöglök, hanem meghal, stb., stb.

Ócsényiek 1685-ben panaszzolják, hogy a titkon alájáró hajdúk nem csak marháikban, de méheikben is nagy károkat tettek.

Az alsónyéki szőlőhegyen van egy Pap méhese nevű hely, mivel régebbi időkben rajta a lelkész urak méhtenyésztéssel foglalkoztak.

A vándorlásra már az 1700-as évekből vannak adatok. Bogyiszlón „a méheket kiviszik a pusztákra, mivel a földművelés alá vett területeken gyűjtött méz jobb és több mindegyiknél. . . itt a falu alatt nem volt tarló és tisztessű. Attól gazdagodnak. Külbogyiszlón olyan volt, mintha fehér lepedő lett volna a mezőkön, olyan volt a tarlóvirágtól.”

Ha megteltek a lépek, füsttel elpusztították a családot, de még inkább egy üres kasba átdobolták, aztán a lépeket kivágták, hordóba gyömíszkolva hazavitték, teknő fölé helyezett vesszőkosárba öntötték, amiből a méz néhány óra alatt lecsurgott. Innét a szólás, hogy „édes, mint a csorgott méz.” Ezt mázas cserépedényben, mézes bödönben tartották. Azután a lépeket pár órát langyos vízbe áztatták, ez az édes lé lett a márc, amit lehűtve üdítőitalnak fogyasztottak. De márcot a mézeskalácsosok is készítették: egy sajtár mézhez két sajtár vizet vettek, csillagánizzsal ízesítve felforralták. Hordókban tárolták, vízzel hígítva, jégbe hűtve mérték. Gyerekkoromban a búcsúknak, vásároknak még árulták. Egy fehér köpenyes bácsi kiabálta: „Jeges a márc, jeges, ha nem jeges, ne fizess!” Pár fillérért egy üvegporhába merte, ha megittuk, a poharat egy vödör vízben meglötykölte, s töltötte a következő kuncsaftnak. Hol volt akkor még a KÖJÁL!/? Egy idő után azonban a márc is megsavanyodott, ekkor pálinkát főztek belőle. Előfordult, hogy egy-egy gazdának egy hektoliter // márcból főzött pálinkája volt:

A középkorban nagy népszerűségnek örvendett a méhsér, ami jobbágy szolgáltatás is volt. A vízzel hígított mézet különféle „szerekkel (szerecsendió, koriander, néha komló) felfőzték, erjesztették. A 19.sz. folyamán felhagytak készítésével, bár a szakácskönyvek még részletesen leírták házi készítésének módját.

A kimosott viaszt forró vízben felolvastották, majd hideg vízbe töltötték. Ha megmerevedett, kiszedték. Rimaszombatból, Rozsnyó vidékéről, Gömör megyéből jöttek a sonkolyosok a viaszért, amiből a gyertyaöntők dolgoztak, de a környékbeli mézeskalácsosok is felkeresték az ismerős méhészeket. Ők hordókba tömődve vették a lépés mézet, amit otthon csorgattak ki, de ők kosár helyett tiszta vászonra öntötték, a viaszt kipréselték, többnyire gyertyaöntők is voltak. Míg vevő nem volt, addig nem vágták ki a lépet. A dézsmálás előtt filos volt az eladás. 1785-ben a jobbágyok arról panaszkodtak, hogy „a dézsma kérése miatt a kereskedők a mézre adott foglalót visszavevén az utánuk való várakozást elunván ... sokan érzékenyen károsodtak.”

A deszkakaptár első említése 1844-ből Decsről van. Méhlopás gyanújával kerestek fel egy házat, megtalálták a kasokat, „melyekből már akkor a méhek egy más, nálunk szokásban nem lévő fa kasba zártak, melyben a lépek is fa nyársakkal voltak felszúrva.”

A méhészet fontosságát mutatja, hogy már az 1600-as években méhészkönyv jelent meg, s mára könyvtárnyi irodalma van, s mind az elméleti, mind a gyakorlati eredményekben a magyarok élen járnak.

A cukor megjelenése nem csökkentette a méz jelentőségét. Sőt, az akácerdők telepítésével, a tarlók növekedésével /ez utóbbiak mára viszont szinte eltűntek / további méhlegelők keletkeztek, s mára már a különböző melléktermékek is keresettek. /Pl. virágpör, propolisz/. Az Unió előírásai újabb feladatokat jelentenek a magyar méhészeknek. Ezt segíti elő az egyesülés, a közös munka.

Már a 19. sz. végén alapítottak egyesületeket, s ez a folyamat folytatódott, s most a Baja és Körzete Méhészt Klub szép kezdeményezésének lehetünk tanúi, mikor ezt a gyűjteményt megnyitjuk. Tudják, hogy nem teljes, de folyamatosan bővítik a tagok áldozatkészségéből, akik a tárgyakat összeadták, sok önzetlen munkával a kiállítást létrehozták. További sok sikert kívánunk hozzá.

Solymos Ede

## BAJAI HONPOLGÁR

Fennállása 40. évfordulóján  
1962. július 1. - 2002. július 1. 1962. július 1. 1962. július 1.

**Várostartó és  
Környezetvédő Lap**

Megjelenik minden hónap  
első napján ISBN 1416-4469  
<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgr/mutato.htm>

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

**Felöl vezető:  
Bánáti Tibor**

**Tagjai:**  
Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó,  
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,  
Sárosy Józsefné, Schmidt Antal

**Tervező szerkesztő:  
Bálint Attila**

**Lapalapító és kiadó:  
Újvárosi Általános Művelődési Központ**

**Postacím:**  
6500 Baja, Oltvány Imre u. 14.

**Fenntartó:**  
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:  
OTP Kereskedelmi Bank Rt.  
Bajai Fiókja 11732033  
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

**Nyomdai munkák:**  
Arculat Nyomda Kft.  
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK  
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**